

Kleine kinderen, grote kansen

---

*In partnerschap met ouders, hun sociaal netwerk
en andere professionals.*

*Verslag van de vierde dialoogdag tussen professionals
van basisvoorzieningen voor jonge kinderen.*

Kleine kinderen, grote kansen

---

*In partnerschap met ouders, hun sociaal netwerk
en andere professionals.*

*Verslag van de vierde dialoogdag tussen professionals
van basisvoorzieningen voor jonge kinderen.*

COLOFON

Kleine kinderen, grote kansen

In partnerschap met ouders, hun sociaal netwerk en andere professionals

Deze publicatie bestaat ook in het Frans onder de titel :

Plus de chances dès l'enfance

Co-éducation : les partenariats avec les parents, leur réseau social et d'autres professionnels

Een uitgave van de Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21 te 1000 Brussel

AUTEURS

Bruno Humbeeck, Université de Mons
Kristel Driessens, Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk, Karel de Grote Hogeschool
Michel Teller
Patrick De Rynck
Maki Park, Migration Policy Institute
Ankie Vandekerckhove, Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent

COÖRDINATIE VOOR DE KONING BOUDEWIJNSTICHTING

Françoise Pissart, directeur
Pascale Taminiaux, projectverantwoordelijke
Nathalie Troupée, assistente

GRAFISCH CONCEPT

PuPiL

VORMGEVING

Tilt Factory

PRINT ON DEMAND

Manufast-ABP vzw, een bedrijf voor aangepaste arbeid

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van onze website
www.kbs-frb.be

Een afdruk van deze elektronische uitgave kan (gratis) besteld worden:
online via www.kbs-frb.be, per e-mail naar publi@kbs-frb.be
of telefonisch bij het contactcentrum van de Koning Boudewijnstichting,
tel +32-70-233 728, fax +32-70-233 727

Wettelijk depot

D/2893/2014/16

ISBN

978-90-5130-848-8

EAN

9789051308488

BESTELNUMMER

3225

Mei 2014

Met de steun van de Nationale Loterij

VOORWOORD

Kinderarmoede neemt toe. Het armoedecijfer bedraagt 18,5 % voor de leeftijdscategorie van 0 tot 15 jaar, maar er zijn grote verschillen tussen de gewesten. Het armoederisico voor 0-15-jarigen wordt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geschat op ongeveer 40 %, en in Vlaanderen op 10,3 %; één arme Waal op drie is een kind.¹

Diversiteit, sociale uitsluiting en bestaansonzekerheid zijn uitdagingen waarmee professionals in jonge kinderen worden geconfronteerd. Het is cruciaal over een dienstenaanbod te beschikken dat rekening houdt met deze complexe thema's omdat de eerste levensjaren beslissend zijn voor de ontwikkeling van een kind. Als professional op het vlak van de opvang van heel jonge kinderen (geboorte, crèche, peuteropvang, voorschoolse opvang, kleuterschool, bent u vooral op zoek naar concrete antwoorden en oplossingssporen.

De Koning Boudewijnstichting is gestart met een ambitieus actieprogramma onder de titel 'Kleine kinderen, grote kansen'. Ons programma beklemtoont vooral dat jonge kinderen nood hebben aan inclusieve, kwaliteitsvolle basisvoorzieningen inzake educatie en opvang. Dat betekent dat er rekening moet worden gehouden met de specifieke noden van bestaansonzekere gezinnen, dat er moet worden geluisterd naar de kinderen en hun ouders en dat er aandacht moet zijn voor de armoedeproblematiek in de opleiding van professionals.

Maar er bestaan geen toverformules voor het organiseren van basisvoorzieningen voor jonge kinderen: het is een permanente zoektocht. We weten dat velen onder u te maken hebben met deze uitdagingen, dat u zich vragen stelt en bezig bent met specifieke acties. Daarom organiseerde de Stichting voor jullie een reeks van vier dialoogdagen. Tijdens deze dagen was het de bedoeling om ervaringen uit te wisselen tussen de verschillende professionals uit het hele palet aan opvangmogelijkheden en onderwijs voor jonge kinderen, en ook om ontmoetingen te stimuleren tussen de actoren van de drie gemeenschappen in België.

---

¹ Voor meer cijfers, zie onze 'Zoom' over kinderarmoede en ook onze nieuwsbrief 'Blikveld' nr. 94, Koning Boudewijnstichting

De thema's waren:

- Kwaliteitsvolle diensten die toegankelijk zijn voor alle kinderen (18/10/2013)
- Benutten en ontwikkelen van alle taalcompetenties van jonge kinderen (29/11/2013)
- Opleiden en begeleiden van professionals (24/1/2014)
- Co-educatie: partnerschappen met ouders, hun sociaal netwerk en andere professionals (21/2/2014)

We hebben de inhoud van deze dagen verzameld in een reeks van vier publicaties. We nodigen u ook uit om onze website te raadplegen www.kbs-frb.be: daar vindt u deze documenten en ook de video's met de kernboodschappen van deze dialogdagen.

Daarnaast organiseerde de Stichting uitwisselingen tussen Europese en Amerikaanse experts en beleidsverantwoordelijken. Via de link www.inclusive-early-years.org krijgt u toegang tot alle documenten en video's van deze uitwisselingen.

We hopen dat deze ervaringen u inspireren bij uw werkzaamheden.

INHOUD

COLOFON	4
VOORWOORD	5
INHOUD	7
INLEIDING	9
1. VAN 'GEDEELDE OPVOEDING' NAAR DE OPRICHTING VAN EEN 'INCLUSIEVE CRECHE/SCHOOL'	11
2. ZORG VOOR KWETSBARE KINDEREN IN PARTNERSCHAP MET OUDERS, HUN SOCIAAL NETWERK EN ANDERE PROFESSIONALS	23
2.1. Empowerment vereist participatie en partnerschap	23
2.2. Empowerment betekent een verschuiving naar een partnerschap en een expliciete focus op krachten in een zorgrelatie	24
2.3. Empowerment vraagt ook samenwerking en netwerkvorming met professionals van andere diensten	33
2.4. Besluit	34
2.5. Bibliografie	35
3. DRIE INITIATIEVEN	37
3.1. Le Galion, Péruwelz	37
3.2. Domo vzw, Leuven	39
3.3. Arteveldehogeschool Gent	41
4. DE SUCCESVOLLE BETROKKENHEID VAN DE OUDER EN HET GEZIN IN DE EERSTE LEVENSJAREN: BEREIKEN VAN GEZINNEN MET EEN LAAG INKOMEN EN EEN MIGRATIEACHTERGROND	43
Een syntheseverslag van het Transatlantic Forum on Inclusive Early Years	

INLEIDING

De vierde dag had als thema 'Co-educatie: partnerschappen met ouders, hun sociaal netwerk en andere professionals'.

Het is onmogelijk om kinderarmoede op je eentje te bestrijden. Netwerking is cruciaal, want enkel een globale, gecoördineerde aanpak biedt resultaten. Het is belangrijk om het kind, zijn ouders en hun sociaal netwerk centraal te stellen bij het zoeken naar oplossingen, en om aandacht te besteden aan de rol van de school, aan de sterke punten en de valstrikken van partnerschappen, en aan de voorwaarden die onontbeerlijk zijn voor competente en doelmatige partnerschappen.

- Wat zijn de vroegere ervaringen van de ouders en wat verwachten ze van de diensten?
- Hoe kan men het informeel netwerk betrekken en versterken?
- Hoe kunnen professionals ingrijpen om de ouders in hun ouderrol te versterken, met het oog op de belangen van het kind?
- Welke soorten partnerschappen moet men ontwikkelen om aan de ouders de steun te geven die ze wensen?

De inleidende uiteenzettingen werden gegeven door Bruno Humbeeck (Université de Mons) en Kristel Driessens (Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk, Karel de Grote-Hogeschool).

Vervolgens ontdekt u voorbeelden van vernieuwende praktijken, zoals de partnerschappen die werden opgezet door Le Galion in Pérulwez, de vertrouwensband tussen kwetsbare gezinnen en de vrijwilligers van DOMO in Leuven, en het buddyproject voor kwetsbare gezinnen met een migratieachtergrond door kandidaat-vroedvrouwen, dat werd ingevoerd door de Arteveldehogeschool in Gent.

1. VAN 'GEDEELDE OPVOEDING' NAAR DE OPRICHTING VAN EEN 'INCLUSIEVE CRECHE/SCHOOL'

Bruno Humbeeck,
Université de Mons

Het idee om te beginnen met een proces van gedeelde opvoeding ('co-éducation') veronderstelt dat men kan steunen op een strikte definitie van het concept 'gedeelde opvoeding'² waardoor de betekenis precies kan worden afgebakend. Het begrip verwijst naar een tussenruimte van waaruit de school en het gezin het kind opnieuw centraal in het leerproces plaatsen en echte educatieve partners worden, tegelijk complementair en verschillend, binnen een educatieve gemeenschap die zin geeft aan hun praktijken.

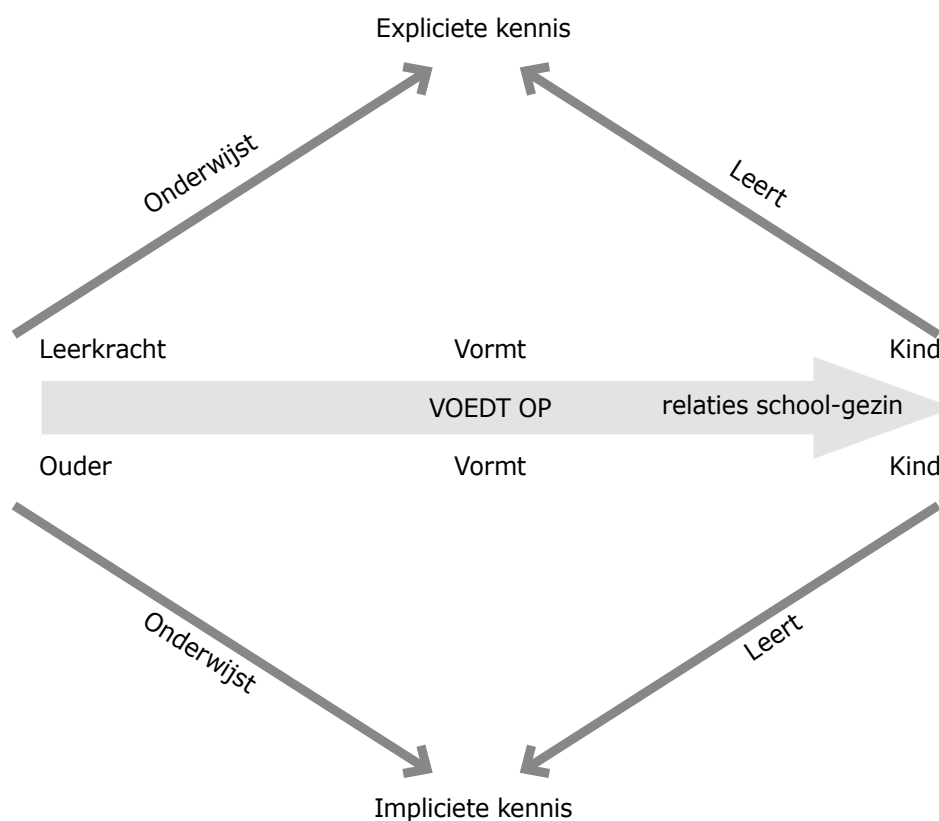
Het concept 'gedeelde opvoeding' verwijst dus naar de bekwaamheid van minstens twee personen of instellingen om hun middelen, competenties en plannen te bundelen, zodat ze samen kunnen deelnemen aan de educatie van een of meer andere personen van wie ze deze rol willen krijgen en tegenover wie ze deze functie willen vervullen in een institutioneel verband.

Zo opgevat kan gedeelde opvoeding noch geïmproviseerd, noch gedeclareerd worden. Integendeel, het is een complex proces dat een grondige voorbereiding vereist over het beeld dat iedereen over zichzelf en de ander vormt. Ervaringen tonen aan dat, wanneer een gedeelde opvoeding dwingend wordt opgelegd, ze onvermijdelijk sterke weerstand oproept die de eventuele positieve effecten ervan meteen tenietdoet. In de meeste gevallen kan het invoeren van gedeelde opvoeding dus alleen maar worden voorgesteld, te meer omdat ze raakt aan de meest fundamentele identiteitscomponenten van iedereen.

We hebben al elders kunnen aantonen hoe de ouderlijke praktijken rond **co-onderricht** of **co-beheer** van de schoolruimte bijvoorbeeld kunnen leiden tot intense conflicten en tot openlijk argwanende attitudes tussen de protagonisten. In dezelfde ideeënlijn zien we soortgelijke spanningen opduiken telkens als leerkrachten het gevoel geven dat ze de gewoontes van de gezinnen evalueren of zich symbolisch mengen in de intieme gezinssfeer. De relatie school-gezin blijkt in de verdrukking te komen telkens men voorstelt om samen te onderwijzen of om samen een gemeenschappelijke ruimte te beheren.

² De term 'co-éducation' vertalen we doorheen dit document als 'gedeelde opvoeding'. De term 'co-educatie', heeft in het Nederlands immers een andere betekenis (verwijst naar gemeenschappelijke opvoeding van jongens en meisjes).

Daarentegen zijn we er, via ervaringen en door het omkeren van de **dubbele pedagogische driehoek** van J. Houssaye in geslaagd om de aandacht te vestigen op een gemeenschappelijk grensgebied waarbinnen overeenstemming kan worden gevonden tussen de standpunten van de ouders en de leerkrachten over het centraal plaatsen van het kind in het leerproces en over het samen opvoeden, namelijk via het vaststellen van dezelfde doelstellingen. Deze intermediaire ervaringszone, waarbij een leerkracht en een ouder zich in een situatie van gedeeld opvoeden plaatsen, doet zich effectief telkens voor wanneer beiden uitsluitend rekening houden met de fundamentele ontwikkelingsnoden van het kind, en als tegelijk de respectievelijke (impliciete of expliciete) kennis en het onderwijsveld (het gezin en de school) van elkeen behouden blijven.

Gedeelde opvoeding school/gezin

Dit schema definieert het expressieveld van het proces en legt tegelijk de regels vast. In de overgangsruijnte die ze samen vormen, houden school en gezin zich enkel bezig met het opvoeden van het kind op basis van een en hetzelfde doel, namelijk meewerken aan zijn psychosociale ontplooiing. Het is overigens daarom dat de **partnerschapscommunicatie ouder-leerkracht** vaak beter lijkt te werken als ze zich uitsluitend focust op de ervaring van het kind. Hoogstwaarschijnlijk vermijdt ze op die manier de drie struikelblokken waarop ze meestal stoot als ze slecht geregeld is of als de doelstellingen te vaag gedefinieerd zijn: het co-onderricht, het co-beheer van de pedagogische ruimtes en de tendens van de school om haar eigen educatieve normen aan het gezin voor te schrijven.

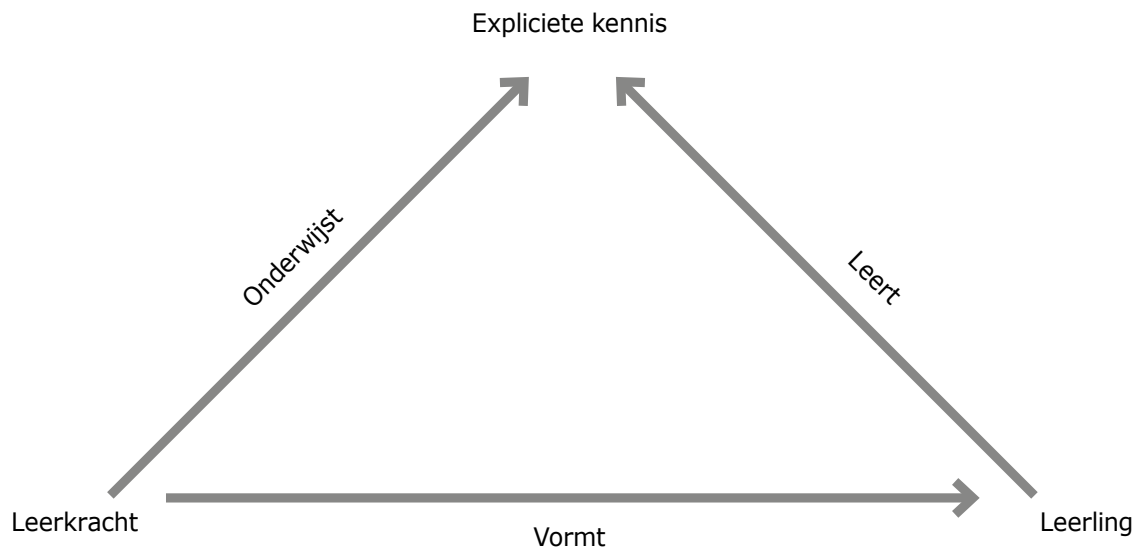
De operationele definitie van het concept 'gedeelde opvoeding' die we voorstellen, stelt ons in staat om het toepassingsveld precies af te bakenen. Zo wordt het mogelijk om de **functioneringsregels** uiterst nauwkeurig te bepalen. Deze regels omvatten tegelijkertijd kostbare waarschuwingen om te vermijden dat de relatie ouder-leerkracht misloopt omdat men de doelstellingen uit het oog verliest. Ze kunnen echter in geen geval de manier voorspellen waarop de twee hoofdrolspelers van de relatie tegen het risico aankijken dat elk van hen loopt op het vlak van hun identiteit door een dergelijke partnerschapsrelatie aan te gaan.

Zich wagen in de overgangsruijnte, een partnerschap riskeren, een samenwerkingsproces aangaan, betekent impliciet het idee van een conflict aanvaarden en de mogelijkheden van het contract onder ogen zien. In deze vorm van interactie kan de persoonlijke identiteit, in de zin dat het anders-zijn van elkeen fundamenteel gerespecteerd wordt, paradoxaal genoeg niet behouden blijven. De complexe relatie die ontstaat binnen een dergelijk partnerschap, dat tegelijk steunt op het gevoel van een gemeenschappelijke identiteit en op de perceptie van een veiliggesteld anders-zijn, speelt aldus in op de ontologische eisen waarvan we hier absoluut de belangrijkste filosofische uitdagingen moeten ontcijferen.

In deze optiek steunen we op drie essentiële perspectieven waardoor de interpersoonlijke ontmoeting kan worden ingepast in deze utopische visie. Hierbij vormen de begrippen conflict en contract de ware sokkels voor deze kunst om samen te handelen. Anders zou het idee om een echte educatieve gemeenschap te vormen onvermijdelijk dode letter blijven. Daardoor krijgt de theoretische omweg die wordt beschreven in de filosofie van Hegel, Sartre en Habermas en die nodig is voor het analyseren van de essentiële componenten van de identiteitsdimensie van de relatie ouder-leerkracht, hier zijn volle belang.

Van zodra men vanuit het onderwijs (vanaf de kleuterschool) gaat kiezen voor gedeeld opvoeden via een partnerschap met de ouders, zal het altijd essentieel blijven om precies te definiëren wat de basis is van de onderwijsfunctie.

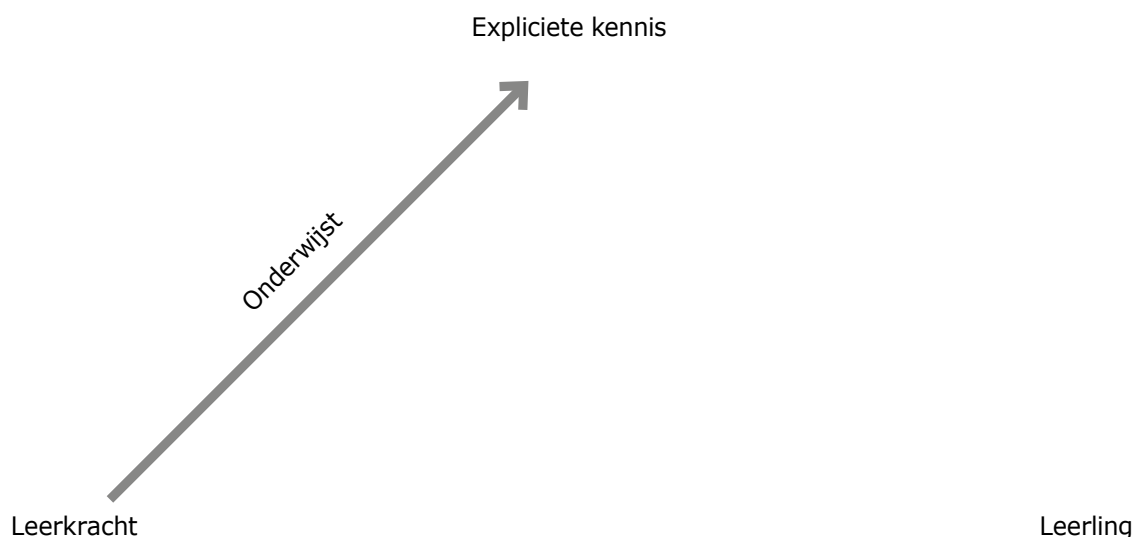
De onderwijsfunctie: onderrichten, leren of vormen?

De 'pedagogische driehoek van Houssaye' leek ons bijzonder relevant om de educatieve relatie in een schoolomgeving schematisch voor te stellen. Als de leerkracht zijn activiteit uitsluitend focust op de top van de driehoek, de expliciete kennis (Frans, Rekenen, Wetenschappen), beperkt hij er zich toe om een geheel van kennis te onderwijzen en over te dragen aan een kind die dat moet opnemen. In dit paradigma wordt het kind vaak herleid tot zijn dimensie als leerling. Maar als de leerkracht het kind centraal plaatst in het educatieproces, werpt hij zich absoluut op als opvoeder. Het kind wordt dan opgevoed en het verwerven van kennis wordt voor hem een ontwikkelingsargument.

Via de schematische voorstelling van Houssaye kan de leerkracht zich ook situeren in het pedagogische paradigma dat hij wil updaten in zijn lessen. Het schema moet ook systematisch de aandacht trekken van de onduidelijk wie hiermee precies bedoeld wordt op het uiteinde van de driehoek waarmee het minst rekening wordt gehouden in een specifieke onderwijs-, leer- of vormingshandeling.

Als er in een dergelijke pedagogische driehoek twee uiteinden voorrang krijgen en dus elk op zich een onderwerp vormen, moet het derde uiteinde aanvaarden dat het buitenspel staat. Als het deze plaats afwijst, als het niet wil dat de twee anderen elkaar wederzijds erkennen als begeerde partners en dus een derde uitsluiten, kan deze laatste niets anders doen dan zijn verloochening ontkennen door een discussie, een afwijzing, een protest.

Het onderricht dat, in een traditioneel pedagogisch perspectief tegelijk schoolmeestergericht, atomistisch (naast elkaar geplaatste disciplines) en voortstuwend is (aanzet tot inspanning), vergeet op te voeden of te weinig rekening houdt met de wil van het kind om te leren, krijgt als resultaat dat de leerling niet luistert of afwijkend gedrag vertoont.

Als een 'leerkracht in strikte zin' zijn activiteit beperkt tot het onderrichten, zich in de eerste plaats focust op inhoud (overdragen van kennis) en op de hoofddoelstellingen van zijn pedagogie (conformiteit aan het programma, verkrijgen van gehoorzaamheid, slagen in examens), dan riskeert hij de leerling op zich te vergeten want deze laatste «focust zich uiteindelijk op zichzelf, zijn problemen, zijn moeilijkheden, zijn latente onrust en zo verliest hij soms zijn ambitie om een echte educatieve rol te spelen» (Houssaye)...

In een dergelijke context wordt het kind, de leerling, soms vergeten. Dat is het geval als de kennis, die vreemd geworden is voor hem, hem weghoudt van de pedagogische relatie. Als de leerkracht niet beschikt over andere pedagogische strategieën, loopt hij zelf het risico zijn weg te verliezen. We citeren in dit verband het voorbeeld van een leerkracht die zichzelf, onstabiel geworden door een burn-out, verplichtte om de inhoud van een Franse les op te zeggen voor een totaal ongeïnteresseerde klas die ostentatief weigerde te luisteren ... «Ik functioneer. Ik word betaald om les te geven en dus geef ik les ... Ik praat in het luchtledige, maar niemand kan mij verwijten dat ik mijn les niet geef ... » In essentie is dat het discours waarachter deze wanhopige leerkracht een toevlucht zocht, terwijl hij ondertussen door zijn strategie verder wegzonk in een pedagogie van het absurde ...

Dit onderwijsproces, dat uitsluitend gericht is op de overdracht van kennis, kleurt op dezelfde manier het contact met de ouders door ze aanzienlijk af te zwakken.

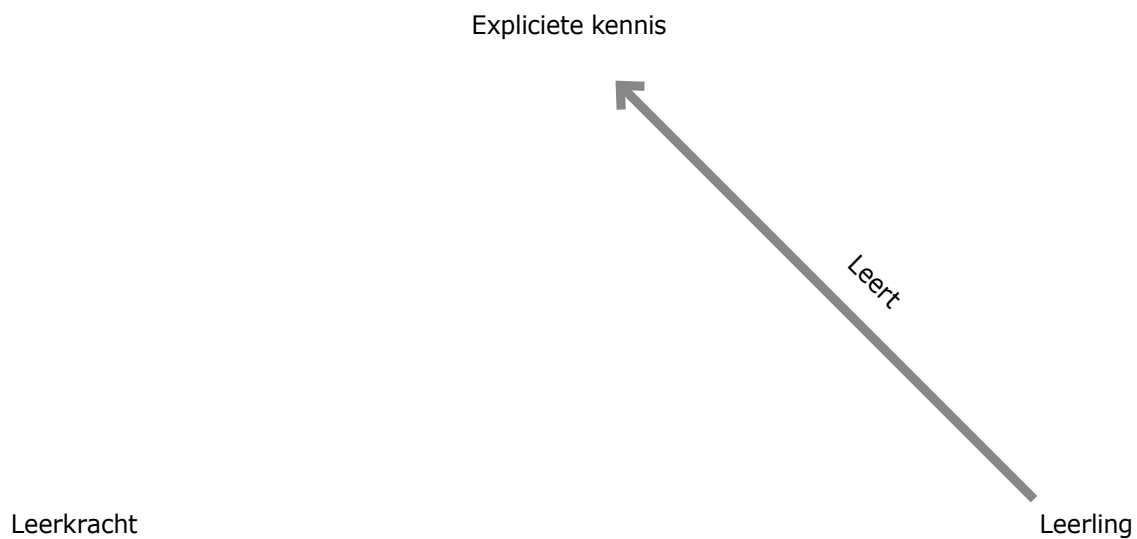
In deze context bieden het lesprogramma, de inhoud, de te verwerven kennis zowel aan de ouders als aan de leerkrachten veel mogelijkheden om uitvluchten te zoeken, als ze een echte dialoog willen vermijden. Door zich te verschuilen achter de over te dragen kennis, krijgt iedereen de kans om zich strategisch terug te trekken zodra het over het kind of over zichzelf gaat kan men vermijden dat er vragen worden gesteld bij de educatieve handeling of bij het leergedrag van het kind.

De protagonisten zitten echter in een verschillende situatie. De leerkrachten vereenzelvigen zich met de kennis waaraan ze hun positie ontleen, ze houden de ouders op afstand door voortdurend de nadruk te leggen op het respecteren van het lesprogramma en het verwerven van kennis. Als de ouders van oordeel zijn dat de leraar lijkt af te wijken van het traditionele schema, proberen ze op hem in te praten, door hem eraan te herinneren dat de toekomst van de kinderen afhangt van het verwerven van een bepaalde kennis, en meer in het bijzonder door gebruik te maken van een bepaalde manier van kennisoverdracht.

Daarnaast heeft de leerkracht in de traditionele pedagogie, volgens Houssaye, soms de neiging om intermediaire hulpbronnen (experts, boeken, films, televisie enz.) tussen hemzelf en de te verwerven kennis af te wijzen om zijn positie als kennisoverbrenger te bewaren. Aldus geeft hij, vaak weinig bewust, de indruk dat hij de impliciete kennis die wordt overgedragen binnen het gezin, in diskrediet brengt of negeert. Als de ouders vanuit dezelfde ideeënlijnen vragen beginnen te stellen over de inhoud van de programma's en de didactische methodes, verliezen ze zich meestal bij het in vraag stellen van weinig productieve manieren van lesgeven die steunen op de modaliteiten van kennisverwerving waar ze zelf als leerling mee te maken hadden.

En ook al nemen ouders en leerkrachten de tijd om naar elkaar te luisteren, toch blijft het een dovemansgesprek als de onderwijsfunctie zich beperkt tot de overdracht van kennis. Door kennis als doel voorop te stellen, veroordelen ze zichzelf meestal om elkaar niet te verstaan, omdat ze via hun communicatie vooral de formele verzekering willen krijgen dat het onmiddellijk opslaan van expliciete kennis of de onmiddellijke verwerving van cognitieve automatismen het leren van het kind bevordert.

Als het pedagogisch paradigma de voorrang geeft aan de zijde van de driehoek die het kind verbindt met de kennis, of, anders gezegd: als het pedagogisch model de aandacht focust op het leerproces bij het kind, veroordeelt de leerkracht zichzelf tot een niet-directieve pedagogie of, wat minder voorkomt, beperkt hij zich tot de onduidelijk? Door over te schakelen van 'teaching' naar «learning» kent de onderwijsactiviteit meer waarde toe aan leersituaties, aan het overwaarden van didactisch materiaal en aan het bevorderen van een vormende evaluatie, aangezien de prestaties van de leerlingen primeren op de prestaties van de leerkracht.

Het onderwijs als 'leerfacilitator' beperkt zich in dit kader vrijwillig tot de rol om de leerling, met alles wat hij is, te betrekken bij zijn taak en om hem aan te sporen om te werken. De leerling volgt aldus als actor van zijn eigen productie zijn eigen ritme en gaat vooruit op basis van zijn eigen capaciteiten en tijdsgebruik. De eigenlijke pedagogische inspanning bestaat er dan in om de cognitieve kaders die het leren mogelijk maken, te vinden, te reacteren en voor het kind beschikbaar te maken. De pedagoog streeft dus vooral naar een bepaald eindresultaat voor de leerling en mikt minder op de modaliteiten om de leerstof voor te stellen.

Deze tendens om de pedagogische aandacht te vestigen op de relatie van het kind met de kennis zal zich des te intenser manifesteren als de educatieve media ervan uitgaan dat de leerling zelf op zoek gaat naar kennis (internet, digitale instrumenten enz.).

In een dergelijk paradigma moet een leerkracht zijn positie kunnen bewaren door een effectieve rol te spelen in het leerproces en door het stimulerende en faciliterende aspect van zijn functie te bekrachtigen. Dat is overigens volgens Houssaye de belangrijke rol die de 'uitgesloten derde' kan spelen in elke pedagogische situatie: hij bewaakt het gestelde doel en als hij zich voor dood houdt of vreemde begrippen ... moeten we ons vragen stellen bij de grenzen van het pedagogisch proces ...

Een niet-directieve pedagogie veronderstelt dat de leerkracht zich tegelijkertijd manifesteert en zich op de achtergrond houdt met betrekking tot de leerprocedures. Bij leerlingen die gebracht zijn dat ze zelf kennis moeten verwerven, speelt hij dus tegelijk een beheersende en een vertrouwenwekkende rol. Een pedagoog die het kind de ruimte wil laten om zelf kennis op te doen via een persoonlijk traject, moet zijn structurerende en stimulerende beschikbaarheid voortdurend bevestigen om zijn effectiviteit te behouden, en moet zich tegelijk opstellen als een voldoende toegankelijke versterkingsbron... Doet hij dat niet, dan wordt hij snel herleid tot een dood gewicht of wordt hij in de schoolomgeving gezien als een echte gek ...

In een dergelijk paradigma zal de relatie school-gezin overigens snel een beklemmend karakter krijgen, waarbij de rol, de functie en de positie van de leerkracht permanent door de ouder in vraag worden gesteld: «Waartoe dient deze leerkracht die niet onderwijst?», «Hoelang duurt dat leerproces?», «En als het leerproces nooit iets oplevert? Wat moet er gebeuren als mijn kind niet leert?», «De kinderen mogen toch niet aan zichzelf overgeleverd worden». «Een leerkracht moet toch niet betaald worden om niets te doen» enz. Deze onophoudelijke vragen tonen aan dat een leerkracht, die er wil voor zorgen dat het leerproces zich natuurlijk ontwikkelt, in een dergelijke context niet alleen de angstgevoelens van het kind moet beheersen. Hij zal ook de angsten van de ouders moeten kunnen bedwingen en hen geruststellen.

De ouders zijn niet altijd bereid om toe te geven dat een leerproces tijd vraagt. En ze voelen zich nog meer uit het veld geslagen door het idee dat die termijn aanzienlijk kan schommelen van kind tot kind. In dit verband blijkt de dialoog school-gezin, binnen een pedagogisch paradigma gericht op het leerproces, in de meeste gevallen te worden verstoord door alles wat te maken heeft met procedures voor het evalueren en controleren van de kennis. De resultaten van het kind zorgen er vaak voor dat de ouders gerustgesteld zijn wat betreft de efficiëntie van wat verworven is. In deze zin worden ze vooral geïnterpreteerd als opgetelde evaluaties die aangeven in hoever de onderwezen kennis verworven is.

Maar de relatie van de leerling met de kennis die hij zelf moet verwerven, wordt, ongetwijfeld vooral geëvalueerd via vormende procedures. Deze zijn minder bevattelijk voor de ouders. De impliciete schoolse «rekenkunde» van de ouders steunt immers a priori op het idee dat de perfectie (10/10) de norm is. In deze optiek kan een leerling alleen maar punten verliezen. Hij vertrekt van een theoretisch maximum dat, bij elke fout, meer afstand oplevert. Dat is het principe van een optelevaluatie. Een vormende evaluatie daarentegen, veronderstelt dat rekening wordt gehouden met het feit dat het leerproces nooit vertrekt van de perfectie, maar wel degelijk van een relatieve nul en dat er, hoe beperkt ook, doorgaans een zekere winst wordt geboekt.

In dit register is een 2/10 al een relatieve winst en een 4/10 kan, in een bepaalde situatie, worden beschouwd als een aanwijzing van een positieve evolutie. Een vormende evaluatie kan de vooruitgang

van een leerling meten en blijkt vooral nuttig om na te gaan of het leerproces consistent is. Ze bekrachtigt een evolutie en wordt dus geëvalueerd op basis van een tijdslogica die er zin aan geeft.

Als er geen consensus is over de zin die wordt toegekend aan de evaluatie en er geen gemeenschappelijk inzicht is in de leermechanismen, zal de dialoog school-gezin meestal steunen op een misverstand waarbij elkeen blijft zitten met moeilijk verzoenbare perspectieven.

Expliciete kennis

Het derde paradigma focust vooral op de intersubjectieve relatie die de leerkracht verbindt met de leerling. Het pedagogische schema, waarbij de leerkracht het doel van zijn handeling bekijkt door het prisma van de ontplooiing van het kind, brengt hem ertoe zich op te stellen als een echte opvoeder. De pedagogische eisen van dit model impliceren dat hij luistert naar de noden van de kinderen, de evolutie van elk kind respecteert, vertrouwen heeft in de tijd en het kind beschouwt als een wezen met eigen kenmerken en niet alleen als een embryo van een volwassene, een toekomstige mislukking (Rousseau). In dit educatief model is de methode belangrijker dan de inhoud op zich.

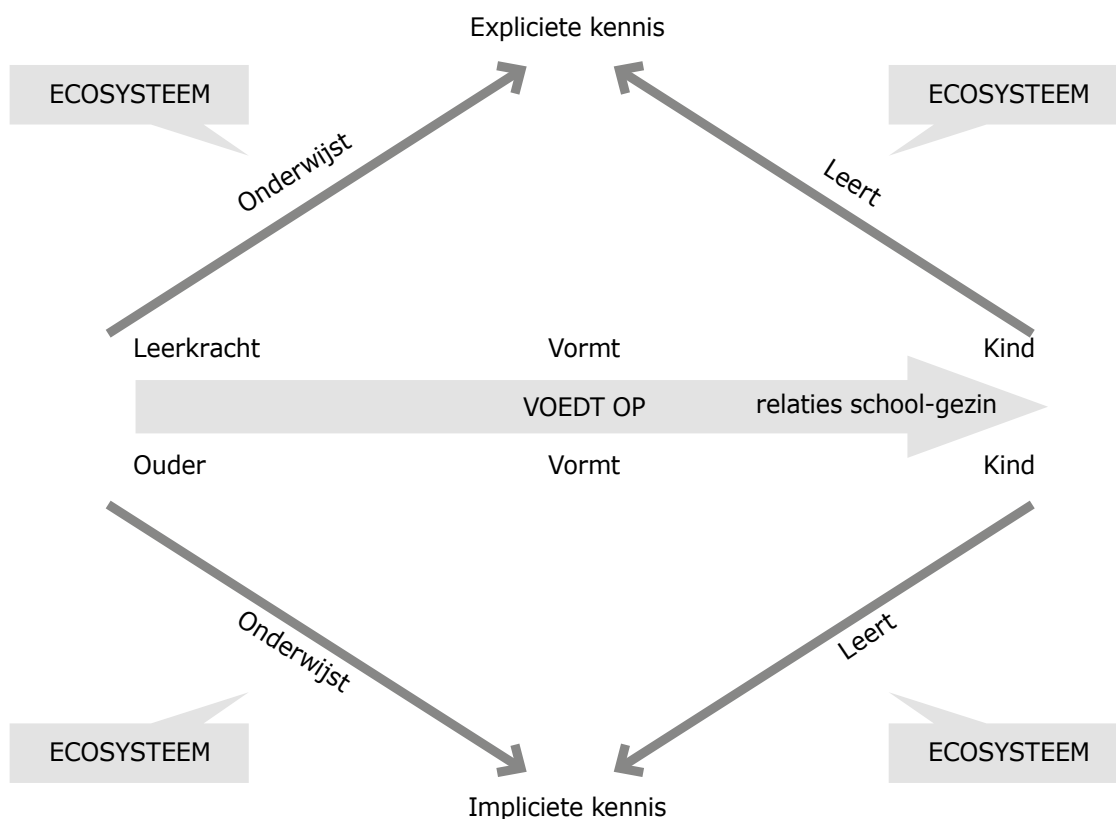
Een pedagogie van de relatie kan echter niet besparen op inhoud.

Het klopt dat leerkrachten en leerlingen zich volgens het schema van Houssaye opwerpen als primordiale en bevoorrechte figuren in het pedagogische veld, maar dat kan enkel via de verwijzing naar de derde figuur, de kennis, die ze vragen om zich tijdelijk stil te houden, omdat ze zich net op elkaar moeten afstemmen om de kennis te bereiken. Het 'pedagogisch koppel' leerkracht-leerling bestaat in feite dankzij de derde uitgeslotene die ze moeten proberen te bereiken, hij is de bemiddelaar. Leerkracht en leerlingen danken hun ontmoeting aan het feit dat ze zich zo moeten organiseren dat de verwerving van kennis mogelijk wordt.

De leerkracht die aandacht heeft voor de kwaliteit van de relatie die hem verbindt met de leerling, mag niet uit het oog verliezen dat hij noodzakelijkerwijze een rol moet spelen in de overdracht van kennis en/of het opnemen van leerinhouden. Deze waakzaamheid is nodig om ervoor te zorgen dat de functie van leerkracht niet verward wordt met die van opvoeder. Als de leerkracht deze verwarring kan vermijden, verrijkt hij zijn functie met een educatieve dimensie en speelt hij tegenover de leerling een echte vormende rol.

Het is dit specifieke register dat het meest gunstige emancipatieterrein biedt voor de gedeelde opvoeding school-gezin. Als het kind zowel op school als in de gezinssfeer het voorwerp wordt van een dubbele educatieve bezorgdheid, wordt het een unieke bron van communicatieve uitwisseling. Als educatieve partners communiceren ouders en leerkrachten dan hoofdzakelijk over het kind en zijn individueel traject. Dit communicatieproces, gericht op de leerling-figuur, vermijdt dat de uitwisseling slecht afloopt omdat de ouder zich nu niet verliest in het in vraag stellen van de leerstof en in de interpretatie van de didactische methodes. Omgekeerd stelt de leerkracht geen vragen bij de impliciete kennis die wordt overgedragen in de gezinsomgeving.

Hieronder laten we zien hoe het inschakelen van een gemeenschappelijk referentiekader («Théorie des besoins» - Pourtois, Desmet) aan elkeen voldoende operationele conceptuele ankerpunten geeft om het onderlinge begrip van de partners van het educatief proces te bevorderen.

Op basis van de verschillende werkzaamheden van het onderzoekscentrum Ceris rond impliciete educatie binnen het gezin hebben we de pedagogische driehoek omgekeerd om de aandacht te vestigen op de belangrijke rol die het gezin, vaak minder formeel, speelt bij de overdracht van kennis, wetenschap en competenties. Misschien weinig of slecht gedefinieerd, maar daarom niet minder essentieel voor de ontwikkeling van elk kind: taalpraktijken, gedragsgewoontes, attitudes, de humor, de capaciteit om te spelen en alles wat echt fundamenteel is voor een menselijk wezen in zijn maatschappelijke essentie, spruiten in werkelijkheid grotendeels voort uit deze vorm van impliciet leren...

Dit 'type van gezinsonderwijs' vindt doorgaans plaats zonder het te zeggen, gaat bijna geluidloos vooruit zonder het aan te kondigen en komt meestal tot stand zonder zich kenbaar te maken. Het is weinig expliciet en daardoor des te meer doordrongen van culturele en sociale invloeden die zich zelden stellen in een discursieve context. Het wordt een 'toevluchtsoord' en werkt als een doorgeefluik met weinig bewuste effecten en weinig responsabilisering van de actoren. Onze werkzaamheden in dit verband hebben echter aangetoond dat dit impliciete deel van de educatieve handeling, als er voldoende over nagedacht is, ruimte laat voor een betere pedagogische ethiek en bevordert een groter aanpassingsgedrag, met name bij onaangepaste en falende educatieve attitudes (Humbecq, Braconnier, 2005).

Door het omkeren van de pedagogische driehoek hebben we niet alleen de aandacht gevestigd op de rol van het onderwijs dat - soms tegenstrijdig met schoolnormen - wordt opgenomen door de ouder, maar hebben we ook het gemeenschappelijk grensgebied afgebakend waarbinnen de ouder en de leerkracht, die het kind centraal willen plaatsen in het leerproces, overeenstemming moeten vinden over eenzelfde doelstelling aangaande de evolutie van het kind dat ze samen willen opvoeden. In dit verband is het vaak nodig dat de ouder en de leerkracht een beroep kunnen doen op een gezamenlijk referentiekader om het eens te kunnen worden over eenzelfde definitie van de educatieve handeling.

Het actieonderzoek dat in deze studie wordt aangehaald, wijst op de fundamentele noodzaak van zo'n gemeenschappelijk referentiekader als de ouders en leerkrachten hun uitwisselingen over de ontwikkeling van het kind in overeenstemming willen brengen. Dit educatief referentiekader laat weinig sociale invloeden doordringen en is tegelijk opgebouwd rond culturele constanten, via aandacht voor de fundamentele psychosociale noden van het menselijk wezen («Modèle des besoins», Desmet, Pourtois). De sensibilisering van leerkrachten en ouders om hen aan te zetten om dit kader te gebruiken gaf aan in welke mate dit instrument, dat hoofdzakelijk focust op het kind en zijn specifieke leerervaring, een vlottere communicatie tussen ouders en leerkrachten kan bevorderen.

In dezelfde lijn wijst het concept ouderschapsondersteuning, zoals het wordt beschreven in de werken van Ceris, erop dat het dringend nodig is om deze vorm van hulp te verbinden met een aanbod voor

schoolbegeleiding als de impliciete educatienormen te sterk afwijken van de normen voor het expliciete onderwijs op school. Het psychosociale lijden van het kind en zijn gezin remt in dit geval de integratie op school doorgaans sterk af, als de culturele en sociale afstand worden beschouwd als verraad. Vooral als de laaggeschoolde of ongeletterde ouders beschaamd zijn omdat ze niet kunnen volgen en hun onvolkomenheid op dit domein niet durven toe te geven. Als tegenreactie verdedigen ze hun eigen methodes die ze afzetten tegen de didactische methodes op school. Het gevoel van verraad kan zich ook voordoen als de vernedering van een ouder die niet in staat is om te helpen, wordt versterkt door de pijnlijke verwondering van het kind dat dit te horen krijgt. De ongeletterdheid van ouders zorgt in dit verband vaak voor grote schade.

Leerondersteuning voor ouders in een kwetsbaar milieu en gedeelde opvoeding

De steun voor leerbegeleiding van ouders, die opgenomen is in het paradigma van gedeelde opvoeding dat hierboven werd voorgesteld, zorgt, volgens onze werkzaamheden, voor veel positieve effecten in drie toepassingsdomeinen:

- Het leren van de gesproken taal in het kleuteronderwijs.
- De evolutie van de communicatiemedia tussen school en gezin (schoolrapport, huistaak, klasagenda, ouderbijeenkomst); deze worden gezien als echte vectoren van gedeelde opvoeding.
- De formele voorwaarden voor het oprichten van een «inclusieve school».

Het onderliggende methodologische opzet laat toe om de componenten ervan aan te passen aan de karakteristieken van sociaal kwetsbare gezinnen. Op basis van het belang dat ze hechten aan de opvoeding van hun kinderen, kan deze opzet eveneens sociale inclusieproces waaraan deze gezinnen kunnen meewerken, bevorderen.

2. ZORG VOOR KWETSBARE KINDEREN IN PARTNERSCHAP MET OUDERS, HUN SOCIAAL NETWERK EN ANDERE PROFESIONALS

Kristel Driessens, Expertisecentrum
Krachtgericht Sociaal Werk, Karel
de Grote-Hogeschool Antwerpen

Kinderarmoede bestrijd je niet alleen. Partnerschap met andere actoren is van cruciaal belang omdat enkel een integrale en gecoördineerde aanpak tot resultaten leidt. In het zoeken naar oplossingen is het belangrijk dat het kind, zijn ouders en hun netwerk centraal staan. Vertrekkend vanuit het concept van empowerment, zoeken we hoe we in verbinding versterkend kunnen werken aan duurzame verandering. De stem van de ouders is daarbij essentieel. Wat zijn hun ervaringen met en verwachtingen naar ondersteuning? Hoe kan het informele netwerk betrokken en versterkt worden? Hoe kunnen sociale professionals in partnerschap met dit netwerk en met andere professionals de ouders versterken in hun ouderrol waarbij het belang van het kind centraal blijft staan? Hoe kunnen we concreet partnerschappen uitbouwen die door ouders als een echte ondersteuning worden ervaren? In de zoektocht naar goede praktijken hebben we aandacht voor de rol van de ouders en hun sociaal netwerk, vrijwilligers en faciliterende hulpverleners, voor de kracht en valkuilen van partnerschap en voor de voorwaarden om tot werkzame partnerschappen te komen.

2.1. Empowerment vereist participatie en partnerschap

Empowerment is een paradigma dat een sterke voedingsbron vormt voor de zorg en begeleiding van gezinnen met ondersteuningsbehoeften. Het is een blikverruimend concept dat appelerend werkt voor professionals en vrijwilligers, die ondersteunend op weg gaan met kwetsbare gezinnen. Geïnspireerd door Rappaport en Zimmerman, heeft Tine Van Regenmortel een brede definitie van empowerment in België geïntroduceerd:

Empowerment is een proces van versterking waarbij individuen, organisaties en gemeenschappen greep krijgen op de eigen situatie en hun omgeving en dit via het verwerven van controle, het aanscherpen van kritisch bewustzijn en het stimuleren van participatie. (Van Regenmortel, 2002)

Empowerment focust op de potenties en krachten van personen, organisaties en gemeenschappen van waaruit ze samen knelpunten aanpakken. Participatie en samenwerken in partnerschap zijn

kernaspecten van empowerment. In dit artikel beschrijven we wat dit betekent in de zorg voor en begeleiding van maatschappelijk kwetsbare kleine kinderen en hun ouders. Achtereenvolgens bekijken we partnerschap in een professionele begeleidingsrelatie, partnerschap met een versterkt sociaal netwerk en integraal werken via partnerschappen met andere organisaties.

2.2. Empowerment betekent een verschuiving naar een partnerschap en een expliciete focus op krachten in een zorgrelatie

Uit het eigen onderzoek, dat we verrichten voor de Koning Boudewijnstichting in het kader van het actieprogramma 'Kleine kinderen, grote kansen' en waarin we maatschappelijke kwetsbare ouders aan het woord lieten over hun beleving en verwachtingen ten aanzien van dienstverlening voor jonge kinderen (Thirion e.a, 2013), bleek 'werken in partnerschap' een belangrijk thema voor de bevroegde ouders. Ouders in armoede willen samenwerken met hulpverleners, begeleiders en zorgverstrekkers. Voor hen is het belangrijk om als partners erkend te worden in het begeleidingsproces. Ze willen gerespecteerd worden als ouder, erkend worden in hun expertise in het omgaan met hun kind en in hun kennis over de specifieke noden, behoeften, kwetsbaarheden, krachten en talenten van hun kind. Werken in partnerschap wordt vooral voelbaar en zichtbaar in de relatie tussen de ouder en de dienstverlener. Een positieve, krachtgerichte basishouding is daarbij van fundamenteel belang en dat vereist verbinding, betrokkenheid, gelijkwaardigheid en wederkerigheid (Driessens & Van Regenmortel, 2006).

Belangrijk is het zoeken naar verbinding met mensen die vaak angstig en wantrouwig staan tegenover diensten (Vanhee, L., Laporte, K., & Corveleyn, J. 2001; Vanhee, 2007; Geenen & Corveleyn, 2010). Diverse respondenten getuigen dat het warme onthaal hen overtuigde om een beroep te blijven doen op een dienst. Een begeleider die zichzelf en de werking bij de eerste ontmoeting op een rustige en vriendelijke manier voorstelt en de tijd neemt voor een goed gesprek, kan ervoor zorgen dat mensen zich welkom en veilig voelen. Verbinding kunnen maken is voor hulpverleners een essentiële vaardigheid. Pas wanneer ouders in armoede een (persoonlijke) band voelen, blijken ze bereid om hulp en advies te aanvaarden. Pas als ze een hulpverlener vertrouwen, kunnen ze open over hun echte problemen praten. De opbouw van een vertrouwensrelatie vergt tijd en wordt gefaciliteerd door een authentieke en betrokken houding. Het is daarbij belangrijk dat een hulpverlener zich ook als mens toont en mensen in armoede als (toekomstige) zorgzame ouders benadert (en niet als probleemgevallen). Voor deze ouders is het even belangrijk dat ook de relatie met hun kind goed zit. Betrokkenheid uit zich voor ouders in armoede in actief luisteren en authentieke bezorgdheid, in direct handelen en in samenspraak werken aan concrete oplossingen, in aandacht voor hun kind, maar ook voor hun leefsituatie en voor hun noden als ouders.

Die hebben een hart, en die voelen mee met andere mensen en die proberen te helpen waar het kan. (moeder van twee kinderen)

Toen ik vertelde, luisterde zij zeer aandachtig (...) Zij vroeg toen "Hoe is het met het meisje? Hoe eet zij? Hoe beweegt zij? Alles met haar in orde?" Dus veel vragen. En zij is altijd vriendelijk, gemakkelijk in de omgang en zij vroeg toen "Hoe gaat het met u?", dus met mij, en hoe voelde ik mij. (moeder van vier kinderen)

Een uitnodigende hulpverlener toont betrokkenheid en heeft aandacht voor hun verhaal, ervaringen, pogingen, kennis en competenties en bouwt daarop verder. Dit vereist een open houding en uitstel van oordeel zodat de begeleider hen echt kan leren kennen en kan begrijpen waarom mensen anders dan verwacht handelen. Het is belangrijk om aansluiting te vinden bij de leefsituatie, de echte noden en de prioriteiten van de ouders, zodat ze zich in hun vraag erkend voelen en de gewenste hulp en ondersteuning krijgen. Dat vraagt empathie en tijd omdat ze vaak ook moeilijk uitdrukking kunnen geven aan hun noden. Een begripvolle begeleider toont daarvoor respect en zoekt in dialoog naar verduidelijking. Hij interpreteert niet te snel, maar toetst zijn interpretaties af zodat ze tot een gezamenlijke probleemdefinitie komen, waarop inzichtbiedende interventies kunnen geënt worden.

Gelijkwaardigheid toont zich op het relationele vlak, in de communicatie van mens tot mens en is een voedingsbodem voor inhoudelijke ondersteuning. Een goede zorgverstrekker neemt de rol op van een 'professionele vriend': hij is inhoudelijk deskundig en weet te helpen. Tegelijk probeert die begeleider een relatie van gelijkwaardigheid op te bouwen (Driessens, Vansevenant & Van Regenmortel, 2009). De ouders willen zich gerespecteerd voelen in hun ouderrol en niet in een slachtofferrol geduwd worden.

Die luisterde echt naar de ouders. Dat was echt een arts die betrokken was en niet direct het etiket op de ouders plakte van 'ongeruste ouders'. Die zocht naar de achterliggende reden of zocht tot ze oplossingen vond. Die zocht samen, die ging geen kind opnemen, die ging samen zoeken naar oplossingen. Alles onderzoeken, alle oplossingen zoeken. Die betrok de ouders erbij. (ouders van vier kinderen)

Wederkerigheid wijst op een evenwicht tussen geven en ontvangen. Maatschappelijk kwetsbare ouders zitten vaak in de rol van 'ontvanger'. Ze voelen zich soms minderwaardig omdat ze hulp moeten zoeken. Het is een bedreiging voor hun eigenwaarde als ze hulp krijgen zonder iets te kunnen teruggeven. Een relationeel bekwaam hulpverlener biedt gezinnen de mogelijkheid om iets terug te doen, om iets te betekenen voor een voor hen betekenisvolle begeleider. Iets kunnen geven aan de begeleider is immers een belangrijke bron van veerkracht (Driessens & Van Regenmortel, 2006). Dat 'geven' kan een kleine symbolische bijdrage zijn. Maar het is ook mogelijk ouders te betrekken in de dienstverlening zelf, door hen bijvoorbeeld als vrijwilliger te laten helpen.

Ik ben iemand die heel erg bereid is iets terug te doen als ze voor mij ook iets doen. (moeder van 2 kinderen)

Want vanaf januari begint daar in het lager dat je mee leesmama kunt worden of zo. Als ik dan nog niet werk, dan wil ik dat wel. Alé, ik vind dat ook plezant. Voor de jongens is dat ook plezant. (moeder van 4 kinderen)

Zo'n dialogische samenwerkingsrelatie vereist ook participatie op maat, die kan variëren van persoon tot persoon en van moment tot moment. Het vereist een zoektocht naar de juiste verhouding tussen ondersteuning en het appel op eigen krachten, rekening houdend met potenties van de betrokkenen en hun omgeving, maar evenzeer met hun beperkingen en kwetsuren. Door de actieve betrokkenheid van de ouders kunnen de keuzemogelijkheden worden uitgebreid (een doelstelling van de hulpverlening). Het besef van invloed en de bijhorende verantwoordelijkheid is noodzakelijk om de gevoelens van machteloosheid te verminderen en afhankelijkheid tegen te gaan. De vraag naar participatie zal niet altijd positief onthaald worden. Soms lijkt een begeleider te stoten op terugtrekgedrag of weigering. Het niet ingaan op dit appel kan te maken hebben met diepgewortelde weerstanden of kwetsuren (bv. faalangst, sterke gevoelens van machteloosheid of fatalisme, een laag zelfbeeld). Dit betekent dat participatie ook een leerproces is en dat het in een sfeer van vertrouwen kan evolueren. Daarom mag een begeleider, die een vertrouwensrelatie kon opbouwen, ook aanklampend werken in periodes dat ouders het moeilijk hebben en dreigen af te haken. Zelf initiatief nemen en op huisbezoek gaan (wanneer een vrouw hoogzwanger is of een kleine baby thuis heeft) wordt gewaardeerd als er een vertrouwensbasis is. (Toekomstige) ouders verwachten dat begeleiders hen voorbereiden op en vooral ook ondersteunen in hun rol als ouder en dat ze ook bij de plaatsing van een kind, niet in de steek gelaten worden. Ze vragen inspraak in de keuze van een voorziening: ze willen dat hun kind geplaatst wordt in een instelling die voor hen als ouders ook bereikbaar is. Ze willen als ouders blijvend begeleid en ondersteund worden zodat er perspectief is op een terugkeer van hun kind naar huis.

Participatie kent steeds gradaties, veelal voorgesteld in een 'participatieladder' (Arnstein, 1969). Op alle treden van de participatieladder willen ouders gezien en erkend worden als partner. Ze willen mee-weten of geïnformeerd worden wat er met hun kind aan de hand is, wat er voor en met hun kind gedaan wordt. Ze geven daarbij de voorkeur aan een persoonlijke babbel. Een proactieve ondersteuner die zelf het initiatief neemt om ouders op de hoogte te houden van wat hun kind allemaal gedaan heeft, wordt bijzonder geapprecieerd. Wanneer een begeleider een probleem vaststelt bij hun kind, dan willen respondenten dat hijhen hier meteen over inlicht, zodat ze hierop zelf als ouder kunnen reageren. Ze willen op de hoogte blijven, ingelicht worden als er iets gebeurt of verandert. Ze willen het verloop van een begeleiding kennen en vragen dat hen toestemming wordt gevraagd vooraleer er gehandeld wordt.

Ik hoef het niet te vragen, ze zegt dat onmiddellijk. "Kijk, mama, ze heeft goed gegeten" of "ze heeft weinig geslapen". Ik hoef dat niet te vragen, ze zegt dat automatisch. (moeder van 3 kinderen)

Ze willen mee-denken en adviseren. Ze verwachten dat hulpverleners nagaan of ze als ouders het vastgestelde probleem herkennen. Ze willen dat hulpverleners hen alternatieven voorleggen en luisteren naar hun visie, wensen, voorkeuren.

En dan heeft die vrouw van 't CLB ook eerst naar mij gebeld "Zie ik heb telefoon gekregen van.... Mag ik dat vertellen van u?". En dat vind ik wel tof, dat je weet van "Oké, er wordt niet zomaar naar die gebeld, we zullen 't eens allemaal uitleggen". Alé ja, dat je echt wel weet "Het blijft binnen bij de juiste mensen". (...) Je weet, die heeft daar heen gebeld of zus of zo. Dat moet ik nu wel zeggen. Die vrouw van 't CLB heeft hem ook een paar keer geobserveerd. Ze vroeg ook "Is dat goed als we dat gaan doen?". En dat vind ik wel plezant, dat ze u echt wel als ouder op de hoogte houden en dan uw toestemming vragen. In die zin dat ze niet zomaar wat met uw kind doen qua testen en qua dingen omdat zij misschien denken dat.. Het is altijd in overleg met de ouders, en dat vind ik wel heel positief. (moeder met één zoon)

Ze willen mee-doen of co-produceren. Ze willen als ouders betrokken worden, participeren aan activiteiten met hun kinderen of als vrijwilligers meehelpen in de diensten. Ze vragen erkenning voor hun eigen initiatieven en zijn bereid om al doende nieuwe dingen te leren.

Tot slot willen ze ook mee-beslissen over de hulp die hun kind geboden wordt. Ze willen dialoog over en inspraak in wat er met hun kind gebeurt. Als ze de alternatieven op een rijtje hebben, kunnen ze mee-beslissen wat voor hen en hun kind de beste oplossing is. Deze stap noemt men ook wel co-creatie in de opvoeding.

Waarom blijven die dat doen? Waarom is er geen dialoog... alé, waarom is er geen dialoog met de ouders mogelijk? Ik ben onzichtbaar. Ouders bestaan niet. (ouders van drie kinderen)

Een ondersteunende relatie is een relatie waarin kan samengewerkt worden in vertrouwen, waarbij ouders nauw betrokken worden en blijven omdat zij de ouders zijn, hun kind kennen en aanvoelen, betrokken zijn bij de ontwikkeling en toekomstperspectieven van hun kind. Ze willen gehoord worden, aux serieux genomen worden, erkend worden als ouders. Dat is hun kernboodschap aan hulp- en dienstverleners.

Ik ben een plantrekker, ja. En dat speelt heel dikwijls in mijn nadeel. Ja, ik heb al dikwijls gezegd van: "Goh, moet ik mij nu echt gaan gedragen als slachtoffertje?". Dat ligt niet in mijn aard. (moeder van een dochter)

Deze bevindingen sluiten sterk aan bij de definitie die Dekker en Van den Bergh (2002) hanteren:

'Ouderparticipatie is de betrokkenheid van ouders in de uitvoering van de hulpverlening zodanig dat er sprake is van een gelijkwaardige samenwerkingsrelatie met de hulpverleners. Door die betrokkenheid wordt er recht gedaan aan de verantwoordelijkheid van het ouderschap en aan de hulpvraag die ouders hebben.'

Ouderparticipatie is in vele voorzieningen ook een aandachtspunt geworden. Als daarmee een antwoord komt op de verwachtingen van ouders en ze via positieve aandacht als mede-sturende actor betrokken geraken, is dit een positieve ontwikkeling. Maar er zijn ook valkuilen. Verschillende voorzieningen neigen naar een eerder normatieve en instrumentele benadering van participatie. Participatie wordt dan een norm – ouders moeten participeren en participatie wordt een instrument om aan ouders competenties aan te leren die geassocieerd worden met 'goed' ouderschap. Participatie wordt dan verengd tot een middel of een emanciperende finaliteit. Ouders die niet participeren worden gezien als een probleemcategorie, losstaand van mogelijke drempels en beperkingen van de organisaties (Dom, Thirion & Declerck, 2014). Daarom pleiten wij, in navolging van De Bie en Roose, voor ouderparticipatie als uitgangspunt, waarbij ouders erkend worden als volwaardige burgers. Participatie hoort hier tot de denkcultuur van de voorziening. Het is meer dan een techniek, eerder een grondhouding waarbij de voorziening en de begeleiders openstaan voor de mening en houding van ouders (Brants & Bruggeman, 2005). In deze visie is er ruimte voor creatieve dialoog waardoor nieuwe realiteiten worden gecreëerd (Debacker, 2007). Het steunt op een bemiddelende en reflectieve houding, waarbij de ouder samen met de begeleider op zoek gaat hoe er met de situatie omgegaan moet worden. Deze visie laat ook ruimte voor onzekerheid en machteloosheid bij de hulpverlener. Er wordt niet vertrokken van een vooropgestelde norm, maar ieders visie komt gelijkwaardig aan bod, wat ook kan leiden tot het in vraag stellen van bestaande handelingswijzen of methodieken en organisatorische aanpassingen (Roose, 2005).

Partnerschap in een zorgrelatie met gezinnen in armoede vereist:

- *Respect en erkenning van de expertise van de ouders*
- *Investeren in contact maken en de opbouw van een vertrouwensrelatie*
- *Tonen van betrokkenheid in een relatie van mens tot mens*
- *Samenwerken in gelijkwaardigheid met ruimte voor wederkerigheid*
- *Een appel op participatie op maat, die kan groeien doorheen het proces.*

Empowerment vereist dat er ook een appel gedaan wordt op de krachten in de gemeenschap: de familie, burens, vrijwilligers uit de buurt, diensten in de wijk.

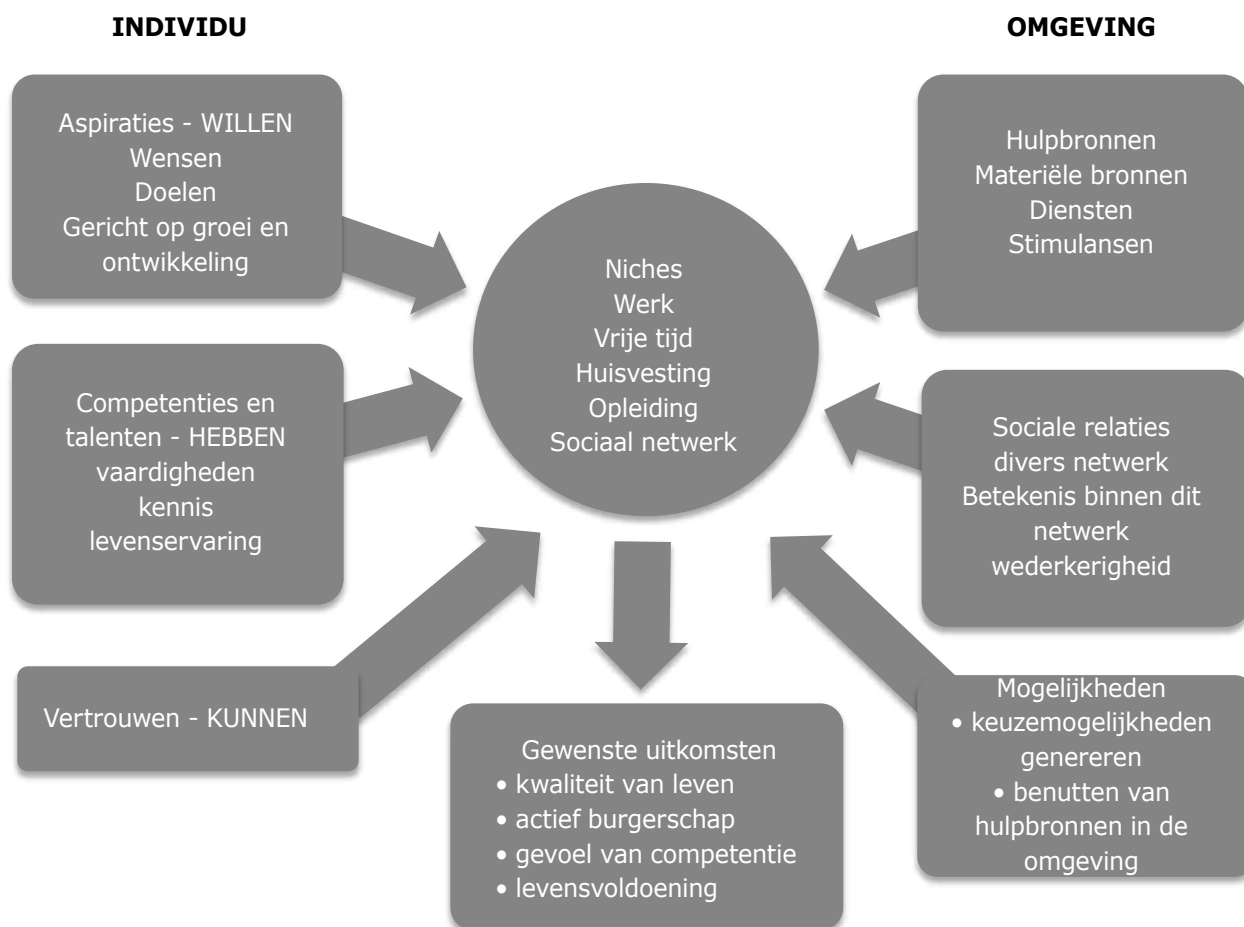
Empowerment wordt soms geassocieerd met 'individuele verantwoordelijkheid', steeds vaker hervertaald in een appel op 'eigen kracht'. Men verengt empowerment tot psychologisch empowerment:

individuen versterken zodat ze meer regie krijgen over hun eigen leven. Even belangrijk is het verbindend werken, mensen (terug) in relatie brengen met hun omgeving en met de bredere samenleving. Het gaat dan om het verwerven van autonomie in verbondenheid (Van Regenmortel, 2011): het benutten van sociale steunbronnen, rekening houdend met de specifieke context en de aanwezige capaciteiten.

Een bekend Afrikaans gezegde stelt: 'It takes a village to raise a child (and support a mom)'. Het lijkt een boutade, maar in onze huidige, geïndividualiseerde samenleving, is het net de verwaarlozing van de gemeenschapszin die ons parten speelt. Voor de opvoeding van kinderen blijkt het kunnen terugvallen op sociaal kapitaal; op sociale steun van het sociaal netwerk, essentieel. Ook wetenschappelijke studies wijzen op de potentieel positieve effecten van een sociaal netwerk. Sociale steun vergroot het zelfvertrouwen, vermindert de vatbaarheid voor stress, zorgt voor praktische ondersteuning en vergroot de toegang tot opvoedingsadvies. Sociale steun heeft een buffereffect op de invloed van stressoren in het leven van ouders. Ouders die niet kunnen rekenen op praktische en emotionele steun van het netwerk hebben het doorgaans moeilijker. In armere en achtergestelde buurten kunnen ouders moeilijker rekenen op een ondersteunende omgeving (Ceballo & McLoyd, 2002: 1318; Manji, Maiter & Palmer, 2005: 293-305). Deze studies tonen de samenhang tussen armoede, isolement, leven met stress en ondersteuningsnoden bij ouders en kinderen in armoede. Bovendien blijkt dat sociale hulpbronnen voor ouders met kinderen in de jeugdhulpverlening in potentie een positieve invloed hebben op hun ouderschap en op de ontwikkeling van de kinderen (Bevers, 2011).

Het krachtenmodel van Rapp en Goscha toont dat je levenskwaliteit kan verhogen via de creatie van kansenbiedende niches, waarin individuele krachten en krachten uit de omgeving samengebracht worden, waarin actief naar verbinding gezocht wordt via 'bonding' en 'bridging'.

De individuele elementen, waarop zorgverstrekkers vaak focussen, worden in de kansenbiedende niche ingebracht: de eigen wensen en prioriteiten, de competenties, talenten en restanten van vertrouwen. Maar ze kunnen niet zonder de versterking van krachten uit de omgeving, zoals hulpbronnen: materiële goederen, uitkeringen en diensten, waarvan mensen kunnen gebruikmaken en die de realisatie van de doelen kunnen ondersteunen. Daarnaast kan men ook een appel doen op sociale relaties. Een breed en divers netwerk biedt extra kansen op vrije tijdsbesteding, tewerkstelling, uitwisseling en persoonlijke groei. Vaak is het belangrijk om een appel te doen op mensen uit het netwerk, om betekenisvolle verbanden te herstellen en het netwerk te verruimen en van daaruit op zoek te gaan naar nieuwe kansen op ontmoetingen en verbreding van het netwerk. Ook de omgeving en de gemeenschap kunnen gezien worden als een oneindige bron van mogelijkheden en kansen, die vaak onderbenut blijven door kwetsbare groepen.

Het krachtenmodel van Rapp en Goscha (2008)

Dit krachtenmodel biedt een kader voor het werken aan inclusie en participatie van kwetsbare mensen. Het samenspel tussen krachten van het individu en krachten vanuit de omgeving, kan de levenskwaliteit van gezinnen in armoede verhogen. Maar wat kunnen deze theoretische kaders betekenen voor de praktijk en kunnen ze concreet worden toegepast?

De laatste jaren zien we dat er opnieuw vaker ingezet wordt op de creatie van kansenbiedende niches. In verschillende sectoren worden er ontmoetingshuizen met een lage drempel voor kwetsbare gezinnen met kleine kinderen. In inloopteams, ontmoetingsplaatsen voor kleine kinderen en hun ouders, in sociale restaurants en sociale kruideniers, buurthuizen en verenigingen waar armen het woord nemen, kunnen kwetsbare ouders elkaar ontmoeten en wordt er gewerkt aan 'bonding' tussen mensen waarbij

wederkerigheid, vertrouwen, solidariteit en betrokkenheid centraal staan (Putman, 2012). Ook het nieuwe decreet op de Huizen van het Kind benadrukt het belang van de ontmoetingsfunctie. Deze werkingen worden meestal gefaciliteerd door een professional en ondersteund door een groep van vrijwilligers, waardoor ook de kansen op het versterken van het sociaal kapitaal en 'bridging' (bruggen bouwen) benut worden.

Ook in de jeugdhulpverlening groeit het inzicht dat de kracht van sociale netwerken en de omgeving nog vaak onderbenut blijft. Geleidelijk aan wordt er geëxperimenteerd met netwerkversterkende methodieken zoals 'Eigenkrachtconferenties' (Beyers, 2013) en 'Persoonlijke Toekomstplanning' of het werken met netwerkgroepen (Boone & Vandelanotte, 2011), met buddysystemen voor maatschappelijk kwetsbare zwangere vrouwen of voor kwetsbare gezinnen met jonge kinderen (Hoogewys, 2011; Eeman & Van Regenmortel, 2012) of met steungezinnen (Centrum Kauwenberg & De Lage Drenepel, 2008). Het nieuwe decreet jeugdhulp stelt de cliënt met zijn expertise en mogelijkheden centraal en vraagt jeugdhulpverleners om steeds te onderzoeken hoe de krachten van de minderjarige, zijn ouders en mensen uit de nabije omgeving mee kunnen ingezet en versterkt worden om de participatie en eigen inbreng in de hulpverlening te verhogen en minder gespecialiseerde hulp in te zetten. Om deze nieuwe aanpak te realiseren, voorziet het beleid middelen om het aanbod van diensten en methodieken die de vermaatschappelijking van de jeugdhulpverlening mee mogelijk maken, te versterken. Het netwerkversterkend werken wordt daarmee als uitgangspunt voor de nieuwe jeugdhulp vastgelegd. Kortom, beleidsverantwoordelijken zetten in op de vermaatschappelijking van de zorg en verwachten van professionele begeleiders en verzorgers, dat ze werken met vrijwilligers en een appel doen op de gemeenschap bij het ondersteunen van kwetsbare gezinnen.

In een studie waarbij we verschillende netwerkversterkende methodieken die in de jeugdhulp gehanteerd worden, beschreven en vergeleken (Melis & Driessens, 2012), bleek dat dit een belangrijke visieverschuiving in de gezinsbegeleiding vereist. Krachtgerichte methodieken oriënteren de jeugdhulp naar meer vraaggestuurde, cliëntgerichte en netwerkversterkende interventies en herschikken de posities van de betrokkenen. De regie en de verantwoordelijkheid komt bij het gezin en zijn netwerk. De ouder blijft eigenaar van zijn vraag en bepaalt mee het traject dat in de begeleiding wordt afgelegd. Hij zit aan het stuur, bepaalt wat hij wil bespreken en wie er wordt uitgenodigd aan de gesprekstafel. Hulpverleners krijgen daarin soms een ondersteunende bijrol. Ze doen afstand van de expertenrol en worden stimulator, facilitator en bruggenbouwer.

Ja, wat wel is, is ge moet heel erg achteruit gaan zitten. Omdat de persoon een bepaalde regie in handen moet hebben. (Gezinsbegeleider)

De expliciete krachtgerichte kijk die in de methoden gehanteerd wordt, stelt kwetsbare ouders ook in een ander daglicht. Uitgangspunt wordt wat zij reeds geprobeerd hebben en prioritair nodig hebben. Ze kunnen zich tonen in hun kracht, als gastheer of -vrouw voor het netwerk en eigenaar van het ondersteunend proces, dat zich daar voltrekt. Het gaat om algemene ondersteuning die de professionele werkers moeilijk met eenzelfde nabijheid en intensiteit kunnen bieden.

Een betere vriendschap. Heel veel steun, mijn vriendin die me wat meer komt helpen in het huishouden onder andere. Een nog betere band met mijn broer. Mijn mama die ook wel een beetje meer komt helpen dan vroeger. Het heeft eigenlijk alleen maar positieve punten voor mij denk ik. (Alleenstaande moeder met een netwerkgroep)

Nu is het goed want daarvoor leefde ik teveel in mijn eigen wereld. Ik dacht dat er niets georganiseerd werd. En nu merk ik dat er kleine comités zijn van ouders, dat er feestjes gegeven worden. Er is echt veel te doen en dat opent mijn geest. Dat is het thema in deze groep. Als ik veel contacten rond mij heb en ik word links en rechts uitgenodigd zal ik genoeg ingeburgerd geraken. (Alleenstaande moeder met een netwerkgroep)

Dit betekent niet dat men kan besparen op professionele hulpverlening en dat de zogenaamde 'burgerkracht' (de Boer & van der Lans, 2011), alles kan overnemen. Meer specifieke ondersteuning door professionals zal voor vele kwetsbare ouders noodzakelijk blijven, maar ze verloopt zo veel mogelijk aanvullend op en op vraag van het sociale netwerk.

Uit verschillende experimenten blijkt ondertussen ook dat de inzet van 'community care' voor kwetsbare, vaak erg geïsoleerde gezinnen niet evident is. Het vraagt 'community building', waarbij professionals op wijkniveau inzetten op gemeenschapsvorming, waar er gewerkt wordt aan de opleiding en kwaliteitsvolle coaching van vrijwilligers die met maatschappelijk kwetsbare ouders op weg willen gaan en waar er ingezet wordt op het versterken van het sociaal kapitaal van de zeer kleine netwerken met weinig draagkracht. Het wordt dan ook de taak van de begeleider om aansluiting te zoeken bij het bestaande netwerk van het gezin, en voortdurend samen te zoeken naar mogelijkheden tot verdieping of uitbreiding. Dat is vandaag nog niet evident. Professionals zijn nog niet gewoon om het netwerk van kwetsbare gezinnen te verkennen en investeren zelden in het her-ankeren van mensen. Ze aarzelen om netwerkversterkende methodieken in te zetten omdat ze zelf nog te weinig geloven in de kracht van het netwerk of vrijwilligers. Ook de gezinnen zelf vertonen vaak schroom om mensen in hun omgeving 'lastig te vallen'. Ze zijn ook bang voor bemoeienis of roddel, maar ondersteund door competente begeleiders lijkt het toch vaak te lukken.

Vroeger dacht ik altijd van "ik zal ze beter niet lastig vallen met mijn vragen". Maar uiteindelijk zie ik ook wel dat ik hen daar niet mee lastig val. Dat ze dat eigenlijk wel graag wie zegt dit?

Kortom, de samenwerking tussen formele en informele zorg loopt nog niet vanzelf, wat de evolutie van een *care in the community* naar een echte *care by the community* vaak in de weg staat (Kwekkeboom, 2010). Die samenwerking is echter essentieel om de veiligheid te kunnen garanderen die stimuleert tot maatschappelijke integratie.

Werken in partnerschap met het sociaal netwerk vereist:

- Een gezinsgerichte aanpak met aandacht voor het belang van het kind
- De durf om het netwerk in kaart te brengen en de versterking van het netwerk te stimuleren
- Geloven in de kracht van een netwerk en van een vrijwilliger
- Samen zoeken naar de creatie en toetreden tot kansbiedende niches door toeleiding naar een ontmoetingshuis of de creatie van een netwerkgroep
- De inzet van netwerkversterkende methodieken stimuleren en faciliteren
- Een visieversterkende, faciliterende, ondersteunende en bemiddelende professional die gelooft in samenwerking

2.3. Empowerment vraagt ook samenwerking en netwerkvorming met professionals van andere diensten

Naast verbindingen met lotgenoten, informele netwerken en steunfiguren voor het gezin, zal een kindbegeleider in zijn werk met maatschappelijk kwetsbare gezinnen ook steeds op zoek moeten gaan naar verbinding met andere sociale professionals en organisaties. De complexiteit van leven in armoede maakt dat een hulpverlener of begeleider niet alleen aan de slag kan gaan. Gezinnen in armoede hebben een ankerfiguur nodig, een steun- en vertrouwensfiguur, die ook steun kan zoeken bij andere diensten. Deze ankerfiguur is dan een frontlinie-werker of een generalist, die overzicht houdt en integraal probeert te werken op verschillende levensdomeinen. Maar af en toe zal hij ook de rol opnemen van een warme doorverwijzer of toeleider, die in overleg met het gezin een beroep doet op meer gespecialiseerde hulpverleners in organisaties die werken op de tweede lijn. Hij kan doorverwijzen en eventueel meegaan naar het OCMW, een sociale huisvestingsmaatschappij, de VDAB of RVA, een dienst die begeleidt in verslavingsproblematieken, een gemeentelijke dienst, een dienst die psychosociale begeleiding biedt na ... Op die manier kan het gezin beter ondersteund worden en hoeft de basiswerker ook niet alles alleen te dragen. Als gids en stimulator, zoekt hij mee naar een weg in het doolhof van welzijnsvoorzieningen en biedt hij een bijdrage aan de effectivering van rechten van het gezin / kind (Driessens & Van Regenmortel, 2006).

Om zorg op maat te kunnen leveren, is het belangrijk om over de grenzen van de eigen organisatie heen te kijken, om te gaan voor een gedeelde en naadloze zorg, waarin eenieder zijn verantwoordelijkheid opneemt. Dit vraagt ook om afstemming tussen diensten. Het lokaal cliëntoverleg is een methodiek die daarvoor kan ingezet worden. Alle dienstverleners die werken in een gezin worden dan samengebracht in een vraaggestuurd overleg-op-maat, waar de cliënt een centrale plaats inneemt. Samen wordt er gezocht hoe de hulpverlening best georganiseerd wordt, passend op de noden en

verwachtingen van het gezin. Ook de experimenten met wijkteams, waarin professionals van verschillende diensten en organisaties over sectoren heen, elkaar vinden om versterkt met vrijwilligers maatschappelijk kwetsbare gezinnen tijdig te ondersteunen, lijken daarin beloftevol.

Werken in partnerschap met andere professionals en diensten vereist:

- *Een dienstverlener als gids en warme doorverwijzer*
- *Een frontlinie-werker die durft erkennen dat er bij complexe problematieken gespecialiseerde hulp nodig is*
- *Een frontlinie-werker als belangenbehartiger van het gezin*
- *Een begeleider die zich kwetsbaar en zoekend durft op te stellen ten aanzien van collega's*
- *Een ankerfiguur, die erover waakt dat de stem van de ouder centraal blijft.*

2.4. Besluit

Voor dienstverleners die op pad gaan met maatschappelijk kwetsbare gezinnen, is werken in partnerschap een noodzakelijk en uitdagend werkpunt. De specialisatie en fragmentering van diensten en professionalisering van de dienstverlening heeft samenwerking minder evident gemaakt. We zijn de kracht van de gezinnen zelf, van hun netwerk en van de gemeenschap uit het oog verloren. Gelukkig zien we vandaag heel wat initiatieven en experimenten die tegen de stroom invaren. We zoeken naar verantwoorde implementatiemogelijkheden voor de vermaatschappelijking van de zorg, waarbij we de focus op de meest kwetsbare gezinnen, op preventief handelen en op maatschappelijke integratie centraal moeten houden. Dit vereist een krachtgerichte kijk, een positieve basishouding gericht op samenwerking en overleg, een mee-zoekende, faciliterende en ondersteunende dienstverlener, die zich ook kwetsbaar durft opstellen en die zijn handelingsverlegenheid inzake netwerkversterkend werken overwint. Laten we daar samen in de toekomst verder rond zoeken en samenwerken!

2.5. Bibliografie

- Arnstein, S.R. (1969). A Ladder of Citizen Participation, *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), p. 216-224.
- Beyers, R. (2011), *Sociale netwerken in centra voor kinderopvang en gezinsondersteuning. De betekenis van sociale netwerken voor CKG-medewerkers in hun hulpverlening*, Masterscriptie Sociaal Werk, Antwerpen, UA.
- Beyers, M. (2013), *Eigenkracht-conferenties, burgers aan zet*, Cahiers Campus Gelbergen nr. 1, Antwerpen, Garant.
- Boone, M. & Vandelanotte, G. (2011), *Vermaatschappelijking van de zorg in de praktijk: Persoonlijke toekomstplanning*. Gentbrugge, Plan vzw.
- Brants, D. & Bruggeman, M. (2005). Participatief werken in de kinderopvang. In M. Vandenbroek (Ed.), *Pedagogisch management in de kinderopvang*. Amsterdam: SWP, p. 103-113.
- Centrum Kauwenberg & De Lage Drenepel (2008), Project Steungezinnen. Eindverslag, Antwerpen.
- Ceballo, R. & McLoyd, C. (2002), 'Social Support and Parenting in Poor, Dangerous Neighbourhoods' in *Child Development*, 73, 4: 1310 - 1321
- Daniels, K. & Geenen, G. (2013), *Helpende handen in de kinderopvang*, Leuven, Buurtwerk 't Lampeke.
- Debacker, K. (2007). Participatie en kwaliteit in de jeugdzorg. *Alert*, 33(1), 50-59.
- De Boer N. & van der Lans, J. (2011), *Burgerkracht. De toekomst van sociaal werk in Nederland*, Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Dekker, M. T. M., & van den Bergh, P. M. (2002). *Ouderparticipatie in de jeugdhulpverlening*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Dom, L., Thirion, J. & De Clerck, W. (2014), *Ouderparticipatie als uitgangspunt. Samenwerken met ouders in de residentiële werking van de Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning. Literatuurstudie. Tussentijdsrapport PWO-onderzoek*, Antwerpen, Karel de Grote Hogeschool.
- Driessens, K. (2003). *Armoede en hulpverlening. Omgaan met isolement en afhankelijkheid*. Gent: Academia Press.
- Driessens, K., & Van Regenmortel, T. (2006). *Bind-Kracht. Leefwereld en hulpverlening*. Leuven: Lannoo-campus.
- Driessens, K., Vanseventant, K. & Van Regenmortel, T. (2009). Bind-Kracht in het onderwijs. De CLB-medewerker als een verbindende en versterkende brugfiguur. *Welwijs*, 20 (1), pp. 24-28.
- Eeman, L. & Van Regenmortel, T. (2012). *Domo: door ondersteuning mee opvoeden. Theoretische onderbouwing*. Leuven: Hiva.
- Geenen, G., & Corveleyn, J. (2010). *Helpende Handen. Gehechtheid bij Kwetsbare Ouders en Kinderen*. Leuven: Lannoo Campus.
- Hoogewys, A., De Grave, H., Van Ham, P. & Van de Velde, G. (2013), *Perinatale ondersteuning van kansarme gezinnen: wat er is en wat er nodig is*, Brussel: Koning Boudewijnstichting en Arteveldehogeschool.
- Hoogewijs, A. (2011), Een buddy bij de wieg. *Tijdschrift voor vroedvrouwen*, 17(2).

- Kwekkeboom, M.H. (2010), *De verantwoordelijkheid van de mensen zelf. De (her)verdeling van de taken rond zorg en ondersteuning tussen overheid en burgers en de betekenis daarvan voor de professionele hulpverlening*, Amsterdam, HVA-publicaties.
- Manji, S., Maiter, S. & Palmer, S. (2005), Community and informal social support for recipients of child protective services. *Children and Youth Services Review*, 27: 291 – 308.
- Melis, B. & Driessens, K. (2012). *Een vergelijking tussen methoden van krachtgericht werken, ingezet in de integrale jeugdhulp*. Karel de Grote-Hogeschool: Expertisecentrum krachtgericht sociaal werk.
- Putnam, R.D. (2000), *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Rapp C. A. & Goscha R. J. (2008), *Strengths-Based Case Management*. Guilford Publications.
- Thirion, J., Dewil, N., Geuens, N., Van Robaey, B. & Driessens K. (2013), *Ouders uit kansarme milieus aan het woord over zorg en onderwijs voor jonge kinderen*, in opdracht van Koning Boudewijnstichting, Antwerpen, Expertisecentrum Krachtgericht Sociaal Werk, Karel de Grote-Hogeschool.
- Vanhee, L. (2007). *Weerbaar en broos: mensen in armoede over ouderschap: een verkennende kwalitatieve studie in psychologisch perspectief*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Vanhee, L., Laporte, K., & Corveleyn, J. (2001). *Kansarmoede en opvoeding: wat de ouders erover denken. Mogelijkheden en moeilijkheden in het opvoedingsproces bij kansarme gezinnen*. Leuven/ Apeldoorn: Garant.
- Van Hoof, K. & Ceulemans, C. (2009), *Prenatale zorg: gezondheidsvoorlichting en – begeleiding aan sociaal zwakkere aanstaande moeders*. Antwerpen: Karel de Grote-Hogeschool.
- Van Houte, S., Bradt, L. , Vandenbroeck, M. & De Bie, M. (2013). Professionals understanding of partnerships with parents in the context of family support programmes, *Child & Family social work*, DOI: 10.1111/cfs.12067.
- Van Regenmortel, T. (2002), *Empowerment en Maatzorg. Een krachtgerichte psychologische kijk op armoede*, Leuven/Leusden, Acco.
- Van Regenmortel T. (2011), *Lexicon van Empowerment*. Marie Kamphuis-lezing 2011, Marie Kamphuis Stichting, Utrecht.
- Van Robaey, B. & Driessens, K. (2011). *Gekleurde armoede en hulpverlening. Sociaal werkers en cliënten aan het woord*. Leuven: LannooCampus.
- Vansevenant, K., Driessens, K., & Van Regenmortel, T. (2008). *Bind-Kracht in Armoede. Boek 2. Krachtgerichte hulpverlening in dialoog*. Leuven: LannooCampus.
- Vansevenant, K. (2012), In dialoog over relaties en netwerken, in Steyaert, J. & Kwekkeboom, R., *De zorgkracht van sociale netwerken*, Utrecht: WMO-werkplaatsen – Movisie, p. 59-71.

3. DRIE INITIATIEVEN

3.1. Le Galion, Péruwelz

De puzzelstukjes samenleggen

Bij Le Galion, de cel voor gezinsbegeleiding van het OCMW in Péruwelz, is het sleutelwoord 'partnerschap': eerst en vooral met de ouders, van wie je het vertrouwen moet winnen om hun vaardigheden te kunnen aanspreken, maar ook met instellingen, om te vermijden dat de hulp versplinterd raakt.

"Ouderondersteuning is iets wat tijd vraagt," zo begint Marie-Anne Jottard, die verantwoordelijk is voor Le Galion. "Je moet tijd nemen om het gezin te leren kennen, wat het heeft meegemaakt, zijn waarden, zijn specifieke moeilijkheden, de leefplek ... Dat is geen verloren tijd, wel integendeel. Dankzij die contacten kun je een vertrouwensrelatie opbouwen. En dat vertrouwen kan Le Galion later gebruiken als er met de ouders moeilijke thema's moeten worden aangesneden.

Een beter zelfbeeld

Een gezin kennen betekent ook dat je zijn mogelijkheden kent. Dat is een tweede basisprincipe van Le Galion, zo vervolgt Marie-Anne Jottard: "Gezinnen die bij ons komen kampen uiteraard met moeilijkheden, maar ze hebben ook competenties en vaardigheden. Wij beginnen altijd met die te achterhalen. Neem bijvoorbeeld een kind dat thuis onhandelbaar is, maar bij wie op school alles goed gaat. Of omgekeerd. Het is belangrijk om die positieve punten met de ouders te bekijken, om minstens twee redenen: omdat het een beter zelfbeeld geeft aan mensen die vaak de indruk hebben dat ze 'slechte ouders' zijn, en omdat het een goed vertrekpunt is voor ons ondersteuningswerk met hen. Door van zo iets uit te gaan kunnen we samen nadenken over de redenen waarom sommige dingen goed gaan en andere niet."

Le Galion werkt in een netwerk, zowel met andere OCMW-diensten (huisvesting, schuldbemiddeling, sociale diensten ...) als met externe partners. Zo'n institutioneel partnerschap is nuttig, op voorwaarde dat de gezinnen niet de indruk krijgen dat ze van het kastje naar de muur worden gestuurd en dat ze elke keer opnieuw hun hele verhaal moeten

doen. “Wij proberen de diverse vormen van hulpverlening zo veel mogelijk te coördineren en zo alle puzzelstukken samen te leggen. Een gezin moet zich kunnen richten tot één tussenpersoon, ook als er andere diensten bij betrokken zijn.”

Het project, dat samen met het opvangtehuis van het OCMW wordt gevoerd, is een typisch voorbeeld van een gecoördineerde aanpak die zich richt op co-educatie. Doel is te vermijden dat een noodopvang – als gevolg van huisvestingsproblemen of een crisis in het gezin – ook nog eens een breuk in de schoolloopbaan van de kinderen met zich meebrengt. Daartoe wordt al van bij de aankomst van het gezin bij de opvang de vraag naar het schoolgaan meegenomen en wordt er samen gezocht naar de beste oplossing. Zo kan het kind ondersteuning krijgen in de huiswerkschool. Parallel hiermee wordt er een begeleiding opgezet om ervoor te zorgen dat de ouders, ondanks de tijdelijke moeilijkheden, zich zo veel mogelijk blijven bezighouden met het schoolgaan en de ontwikkeling van hun kind. “Wij leggen de band met de school, we gaan samen naar oudervergaderingen als ze dat vragen... Want op de dag dat ze het opvangtehuis verlaten, moeten zij het weer overnemen,” besluit Marie-Anne Jottard.

Leerpunten, succesfactoren en inspiratiebronnen

- *Neem de tijd om met gezinnen in moeilijkheden een vertrouwensrelatie op te bouwen voor je met hen aan het eigenlijke werk begint*
- *Elk gezin heeft competenties en vaardigheden waarop je kunt steunen*
- *Zorg voor coördinatie in het werk van institutionele partners, met het oog op een coherente aanpak.*

*La Galion, cel voor gezinsbegeleiding bij het OCMW van Péruwelz – Marie-Anne Jottard –
ma.jottard@publilink.be*

3.2. Domo vzw, Leuven

Ongedwongen en in vertrouwen ondersteunen

Sinds meer dan twintig jaar is in en om Leuven een unieke organisatie actief: Domo, wat staat voor 'Door Ondersteuning Mee Opvoeden', biedt gezinsondersteuning aan kwetsbare gezinnen met jonge kinderen. Niet dát is uniek, wel de manier waarop: het zijn vrijwilligers die gedurende lange tijd één gezin aan huis ondersteunen, een halve dag per week. In 2010 werd in Antwerpen een zusterorganisatie opgericht.

Brigiet Croes: "Wij zijn ervan overtuigd dat we een leemte opvullen. Eerst en vooral heb je de vertrouwensband die onze vrijwilligers opbouwen, en 'vertrouwen' is voor kansarme gezinnen een sleutelwoord. Pas als dat er is, aanvaarden ouders ondersteuning. Het betekent dat je de ouders respecteert in hun rol van eerste opvoeders en dat je het dus niet 'overneemt'. Het is alsof de vrijwilligers de goede buur zijn die veel van deze gezinnen niet hebben."

"Het zijn de ouders die aangeven wat ze willen: wat wij doen is dan ook maatwerk. Dat sluit aan bij de vele facetten van armoede: de behoeften gaan veel richtingen uit. We werken dan ook niet met vooraf vastgelegde *targets*. Onze vrijwilligers gaan altijd op zoek naar kwaliteiten, talenten, krachten die er in een gezin zijn, zeker ook bij de kinderen. We problematiseren niet, we deproblematiseren. Zo zetten we mensen op weg naar het opbouwen van een sociaal netwerk en, als het nodig is, naar de bestaande diensten, voorzieningen en regelingen."

Goedgezind

Wie komt er bij Domo terecht? Als je het in cijfers uitdrukt, gaat het in al die jaren om 170 gezinnen, bij wie Domo gemiddeld twee jaar actief blijft. Allerlei instanties verwijzen mensen door naar de organisatie, maar dat doorverwijzen gebeurt ook door vrienden of familie. Domo vermijdt overigens zo veel mogelijk de papieren rompslomp waar gezinnen in kansarmoede te vaak mee worden geconfronteerd en die drempels opwerpt. Brigiet Croes: "Het menselijk kapitaal van onze vrijwilligers, dat is de kern van de zaak. Hun 'gewone', menselijke kwaliteiten die ze aanbrengen: hoop, optimisme, tijd, aandacht, een steuntje in de rug, humor ... Luisteren zonder te oordelen, doodgewoon aanwezig zijn, samen nieuwe vaardigheden inoefenen, dingen doen die de ouders later ook op zichzelf kunnen doen. Wij willen vooral geen supernanny spelen."

Dit betekent niet dat de vrijwilligers, die overigens ook de organisatie zelf runnen en daar voor zichzelf nieuwe talenten ontdekken en ontwikkelen, om het even wat doen: er zijn vormingsmomenten en ze werken met goed omschreven denkkaders. Daarin staat het geloof in de weerbaarheid van kwetsbare gezinnen centraal. Dat gekaderde vrijwilligerswerk leidt tot mooie reacties als deze: "Dinsdagavond komt Liesbet en dan spelen we een spelletje en leest zij een verhaaltje of gaan we samen naar de bib. Soms helpt zij mij met rekenen, want dat kan ik niet zo goed. Ik vind het tof dat zij komt. Dan is ook mama ook

goedgezind.”

Uit zo'n eenvoudige getuigenis blijkt de missie van Domo: kinderen de kans geven om uit te groeien tot evenwichtige en veerkrachtige volwassenen. Dat wil de organisatie in de toekomst ook op nieuwe plekken realiseren, altijd met het Domo-kwaliteitslabel.

Leerpunten, succesfactoren en inspiratiebronnen

- *Een vertrouwensband opbouwen met gezinnen in kansarmoede: daar begint alles mee*
- *Uniek is de manier van werken van Domo: één vrijwilliger ondersteunt gemiddeld twee jaar één gezin*
- *Uitgangspunt zijn de mogelijkheden, kansen, talenten en vaardigheden binnen het gezin. In één woord: de weerbaarheid.*

Domo vzw – Birgiet Croes – info@domoleuven.be

3.3. Arteveldehogeschool Gent

Eerste hulp bij nieuw leven

Dat voor en na een geboorte gezinnen extra hulp kunnen gebruiken, spreekt voor zich. Het spreekt nog meer voor zich in het geval van kansarme gezinnen, en a fortiori van alleenstaande moeders. Dat studenten vroedkunde als buddy optreden voor deze gezinnen, is minder evident. In Gent heeft de Arteveldehogeschool intussen een aantal jaar ervaring met dit project en voerde ze al kwalitatief onderzoek naar de effecten.

Er zijn vier 'partners' in het geding. De zorgverlening verwijst gezinnen door. De hogeschool staat in voor de vorming van de jonge buddy's, en voor de intake en de begeleiding van de studenten. De studenten proberen hun gezin tijdens hun stage op zo veel mogelijk vlakken te ondersteunen: praktisch, emotioneel, informatief, door hen door te verwijzen naar de zorgverlening als dat nodig is... Zo zetten ze het gezin op de weg naar netwerken waar ze vaak moeilijk toegang toe hebben. Annemarie Hoogewys: "Studenten komen via een levensechte situatie in aanraking met wat het betekent in armoede zwanger te zijn en een kind op de wereld te zetten. Ze zijn verplicht om de bril van hun eigen situatie en opvoeding af te zetten en na te gaan hoe ze daar als – toekomstige – hulpverlener mee kunnen omgaan. Het is voor velen een eerste confrontatie met zulke situaties en soms zijn ze gefrustreerd dat ze niet méér kunnen doen. Maar ze geven vooral aan dat de ervaring ingrijpend en nuttig is. Toen ik buddy's van de eerste generatie interviewde die intussen aan het werk zijn, vertelden ze dat dit project hen handvatten heeft aangereikt om deze gezinnen te helpen."

Eindelijk iemand zijn

Studenten worden inderdaad beroepskrachten. Degenen die aan dit project met zowel migranten- als andere gezinnen hebben deelgenomen, brengen hierdoor in hun werkomgeving een andere visie op hulpverlening binnen. "Ze houden meer rekening met de context en de achtergrond van de gezinnen die bij een zwangerschap hulp zoeken. Het blijkt bijvoorbeeld dat onze buddy's bij uitstek voor nieuwkomers bijzonder zinvol werk kunnen doen."

We zeiden het al: de buddy's worden opgeleid om rekening te houden met zo veel mogelijk facetten van armoede. Behalve de voor de hand liggende financiële kant van de armoedezaak is er ook het sociale. Annemarie Hoogewys: "Een getuigenis van een van de mama's trof me bijzonder: zij vertelde dat de student de eerste persoon was met wie ze hier kon praten, hoewel ze al een paar jaar in ons land is. Ze had nog nooit een echt gesprek gehad. 'Voor mij was het alsof ik eindelijk iemand was,' zei ze. Het contact van de buddy's met de gezinnen staat of valt met het opbouwen van zo'n relatie, naast het administratieve en het doorverwijzen. Doel is ook dat het gezin de wegen naar de hulpverlening leert kennen, op het moment dat zij niet langer een beroep kunnen doen op hun buddy."

Dát het project een en ander teweegbrengt, maakt ook de tijd duidelijk. Annemarie Hoogewys: "Ik krijg geregeld berichten van oud-studenten die na pakweg vijf jaar nog contact hebben met hun gezin. En ook voor de opleiding van vroedvrouwen heeft het effect: de context waarin mensen leven krijgt stilaan meer structurele aandacht in het curriculum."

Leerpunten, succesfactoren en inspiratiebronnen

- *Het binnenbrengen van echte contexten in een opleiding is belangrijk voor de studenten zelf én voor het multiplicatoreffect wanneer de oud-studenten aan het werk zijn*
- *De buddy-ervaring van de studenten blijft bij voor het leven, leert kwalitatief onderzoek*
- *Voor de kansarme gezinnen in een perinatale situatie is het belangrijk dat de hulp die ze krijgen veel facetten omvat en op vertrouwen is gebaseerd*

Arteveldehogeschool Gent – Annemarie Hoogewys – Annemarie.hoogewys@arteveldehs.be

4. DE SUCCESVOLLE BETROKKENHEID VAN DE OUDER EN HET GEZIN IN DE EERSTE LEVENSJAREN: BEREIKEN VAN GEZINNEN MET EEN LAAG INKOMEN EN EEN MIGRATIE- ACHTERGROND.

Een syntheseverslag van het
Transatlantic Forum on Inclusive
Early Years

20-22 januari 2014, Lisbon, Portugal

4.1. Inleiding

Het Transatlantic Forum on Inclusive Early Years (TFIEY), een driejarenproject van de Koning Boudewijnstichting in partnerschap met meerdere Europese en Amerikaanse stichtingen, onderzoekt beleidsmaatregelen en -programma's die ondersteuning bieden aan de ontwikkeling van jonge kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond in Europa en de Verenigde Staten. Het Forum mobiliseert topbeleidsmakers, -professionals, -filantropen en -academici gedurende twee meetings per jaar die worden georganiseerd in de EU en in de VS. Deze stakeholders kunnen uitwisselen over de meest recente onderzoeken, strategieën, beleidsopties en innovaties rond deze thema's. Zo willen ze de bestaande kennis en onderzoeksresultaten gebruiken als hefboom en deze opschalen, en proberen ze basisvoorzieningen inzake de educatie en opvang van jonge kinderen (ECEC) uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond als een prioriteit op de politieke agenda te zetten in Europa, de VS, en daarbuiten. Elke meeting focust op een specifiek thema dat belangrijk is voor de uitdagingen inzake basisopvang waarmee deze bevolkingsgroepen worden geconfronteerd, en ze wordt telkens georganiseerd door de Koning Boudewijnstichting en de twee operationele partners voor het initiatief, het centrum VBJK Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen in België, en het Migration Policy Institute in Washington, DC, VS.

De eerste twee meetings van het TFIEY behandelden de volgende onderwerpen:

Ongelijke toegang voor kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond (Gent, België in januari 2013) en

De basisopleiding van het personeel en curriculuminnovaties (New York, VS in juli 2013)

De derde meeting, in Lissabon, Portugal, van 20 tot 22 januari 2014, droeg als titel "De succesvolle betrokkenheid van de ouder en het gezin in de eerste levensjaren: bereiken van gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond." De bespreking ging onder meer dieper in op de volgende thema's:

- Hoe kunnen de noden van gezinnen met een migratieachtergrond en ouders die in armoede leven worden aangepakt, uitgaande van het standpunt dat zij echt de 'hoofdopvoeders' voor hun kinderen zijn en door hen in staat te stellen om op te treden als pleitbezorgers voor het welzijn en welzijn van hun kinderen?
- Welke innovatieve en effectieve praktijken die worden gebruikt om ouders met een laag inkomen en een migratieachtergrond te betrekken bij de aanwezigheid van hun kinderen in lokale systemen en ngo's, kunnen op systeemniveau worden geïntegreerd?
- Welke modellen en programma's die succes opleveren bij ouders en gezinnen met jonge kinderen, die een laag inkomen en een migratieachtergrond hebben, nemen gezondheid en vroege leerstrategieën op in hun curricula?
- Op welke effectieve manieren kunnen basisopvangprogramma's worden gebruikt als een hefboom om ouders te betrekken bij opleidingen en andere diensten als onderdeel van een armoedevermindering- en integratiestrategie voor beide generaties?
- Op welke manieren heeft de afstemming van systemen een effect op de lopende ouder- en gezinsbetrokkenheid bij erg jonge kinderen, en welke lessen kunnen worden getrokken uit de ervaringen van steden en landen die gestart zijn met het uitvoeren van integratie- en afstemmingsinspanningen?

Dit syntheseverslag biedt een samenvatting van de sleutelkwesies en -thema's waarop in de loop van de meeting werd gefocust tijdens de Forumgesprekken, en vertolkt dus niet noodzakelijk de visie of de aanbevelingen van het Forum als geheel of van de operationele partners en financiers. Wie op zoek is naar bijkomende informatie vindt een volledig archief van de uiteenzettingen en papers en van de video's die als input werden gebruikt tijdens het evenement via deze [link](#).

De sprekers en deelnemers van de gesloten driedaagse meeting maakten deel uit van een diverse groep van onderzoekers, beleidsmakers, professionals en filantropen uit zestien verschillende landen en voegden hun gevarieerde ervaringen en expertise toe aan de trans-Atlantische dialoog. Hieronder volgen enkele sleutelpunten die werden aangehaald in uiteenzettingen van zowel wetenschappers als van professionals die dienden als startpunt voor de verschillende sessies op de meeting.

4.2. Het belang van ouderbetrokkenheid

De uiteenzetting van dr. Weiss bood een inleiding over het belang van ouderbetrokkenheid als een sterk voorspellend element voor een latere geslaagde schoolcarrière, in het bijzonder voor kinderen uit

gezinnen met een laag inkomen en voor anderen die om diverse redenen eveneens te maken hebben met een geringe ouderbetrokkenheid waarvan er verscheidene worden besproken in de VS-achtergrondpaper voor het evenement. Haar uiteenzetting ging over de noodzaak om komaf te maken met de heersende mening dat 'leren' hoofdzakelijk of exclusief gebeurt in scholen, en over het inzicht dat buitenschools leren enorm belangrijk is en dat de ouders en gezinnen hierin een doorslaggevende rol spelen. Bovendien delen ouders de verantwoordelijkheid met voorschoolse programma's, scholen en gemeenschappen om vanaf de geboorte, tijdens de voorschoolse periode en gedurende heel de schoolloopbaan om systematisch, en dus niet via een aantal willekeurige acties, bij te dragen tot het leren en de ontwikkeling van de kinderen.

Dr. Weiss lanceerde ook het idee van 'vraagouders', waarmee ze inging op de lopende discussie over de spanning tussen het opleiden van ouders versus het opleiden van professionals om de kloof tussen thuis, gezinnen en scholen te overbruggen, en ze legde ook uit wat het creëren van vraaggestuurde voorzieningen betekent. Het idee van 'vraagouders' promoten betekent het 'empoweren' van de ouders en het inspelen op de belangen en noden van elk uniek gezin. Het betekent starten met een echte dialoog met de gezinnen, door hen te benaderen via het opbouwen van betrouwbaarheid, gemoedelijkheid en vertrouwen. Dit staat in contrast met praktijken waar ontwikkelde programma's worden 'aangeboden' aan kwetsbare gezinnen (en waaraan ze bijna moreel verplicht moeten deelnemen wegens hun kwetsbaarheid).

4.3. De vaderrol

Dr. Lewis focuste op de betrokkenheid van de vader binnen het bredere plaatje van de gezinsbetrokkenheid, en stelde dat het bestuderen van de relatie tussen mannen en kinderen leidt tot een beter inzicht in de manier waarop gezinnen functioneren en kinderen zich ontwikkelen binnen de gezinscontext. Het gedrag en de rolpatronen van de vader fungeren vaak als een 'barometer' voor de globale functionering van het gezin.

In het VK zijn vaders steeds meer verantwoordelijk voor de opvang van hun kinderen, en uit onderzoek blijkt dat vaders wel degelijk een invloed hebben op de ontwikkeling van hun kinderen, in het bijzonder als ze al wat ouder zijn. In tegenstelling tot de gehechtheid aan de vader, wordt het spel tussen vader en kind onmiddellijk in verband gebracht met een betere aanpassing op school en omgang met leeftijdsgenoten, hoewel deze effecten ingebed zijn in een netwerk van gezins- en andere relaties.

Voor gezinnen die in armoede leven en een migratieachtergrond hebben, is het onderzoeken van de vaderbetrokkenheid wellicht des te belangrijker omdat de migratie van de vader druk kan leggen op individuen en gezinnen. Bij vaders die veroordeeld zijn tot lange werkuren en moeilijke, slechtbetaalde jobs, ontstaan er vaak meer werk-thuisconflicten, die niet alleen een invloed hebben op hun vaderrol, maar ook op de co-ouderrol van moeders en vaders.

Ouderschapsprogramma's en verlofmaatregelen zijn gericht op het verhogen van de betrokkenheid van vaders bij de ontwikkeling van hun kinderen. Uit studies blijkt dat de deelname aan ouderschaps cursussen ertoe kan leiden dat vaders meer bezig zijn met hun kinderen, dat de relatie met hun partner verbetert en dat de financiële ondersteuning toeneemt. De rekrutering voor dergelijke programma's blijkt echter een probleem te zijn: men moet inzicht hebben in de unieke 'cultuur' van vaders zodat men de cursus daaraan kan aanpassen, en hen bereiken via relevante kanalen en op de juiste plaatsen.

Deze punten werden later hernomen door Roger Olley, het voormalige diensthoofd voor Children North East in het VK. Zijn uiteenzetting stelde ook dat het belangrijk is om de vaders vroeg te bereiken, reeds in de prenatale periode, waarin ze vaak geen aandacht krijgen. Het idee dat 'een vroege betrokkenheid een voorafspiegeling is van latere betrokkenheid' klopt op alle vlakken van gezinsbetrokkenheid, met inbegrip van vaderbetrokkenheid. Het belang van een vroege betrokkenheid werd op een gelijksoortige manier beklemtoond door Silvia Pasqua, professor aan de Universiteit Turijn, die het niet alleen had over de hogere returncijfers bij vroege interventies, maar ook over de hogere impact van een tijdsinvestering van de vader op de eerste levensjaren; dit in tegenstelling tot zijn tijdsinvestering later in de kindertijd.

Enkele sleutelbesluiten en belangrijke vragen die voortvloeiden uit deze overzichtspresentaties en die richting gaven aan de rest van de meeting, waren onder meer de specifieke uitdaging die voortkomt uit het huidige economische klimaat, met gezinnen die nood hebben aan een baseline van middelen en tijd bovenop relevante voorzieningen, evenals de erkenning van een kloof tussen de intenties van vader- en gezinsdiensten en de feitelijke resultaten die ze kunnen voorleggen.

4.4. Beloftevolle praktijken bij het bereiken van migrantengezinnen met een laag inkomen

Verscheidene bestuurders, experts en professionals op het terrein presenteerden modellen van inspirerende en vernieuwende praktijken over het werken met migrantenouders en -gezinnen met een laag inkomen. Aangezien 'gezinsbetrokkenheid' kan verwijzen naar een brede waaier van activiteiten, werden de soorten programma's onderverdeeld in enkele grote categorieën.

4.4.1. Ouderbetrokkenheid bij beleidsmaatregelen rond een basisprogramma voor jonge kinderen

Nancy Aardema van de Logan Square Neighborhood Association en Gjalt Jellesma van BOinK gingen dieper in op maatregelen die ouders betrekken bij bestaande programma's voor jonge kinderen en die hen in staat stellen om succesvol te evolueren binnen basissystemen voor jonge kinderen én om succesvol op te komen voor hun kinderen. Beide programma's, respectievelijk actief in Chicago (VS) en

heel Nederland, organiseren ouders om hen een stem te geven zodat ze hun rechten en belangen en die van hun kinderen kunnen verdedigen. De Logan Square Neighborhood Association bereikt dat via een ouder-mentorprogramma, dat een brug wil slaan tussen de schoolcultuur en de thuiscultuur voor ouders, van wie velen geen Engels spreken zodat ze vaak geïsoleerd staan binnen hun gemeenschap. De ouders krijgen vorming en worden ook ingezet als paraprofessionals in de klas van hun kinderen om te profiteren van hun taalvaardigheid, zodat ze in staat zijn om op te treden als gelijke partners in het leerproces van de kinderen, en ze ook leiders kunnen worden in hun gemeenschap en daar kunnen ijveren voor andere zaken, zoals huisvesting, lonen en migratiethema's. Op deze manier wordt uit eerste hand duidelijk wat deze gezinnen echt nodig hebben, wat totaal anders kan zijn dan wat de professionals denken dat ze nodig hebben.

BOinK treedt op als een soort oudervereniging voor de educatie en thuisopvang van jonge kinderen. BOinK gaat in op de vraag van ouders om de kwaliteit van basisvoorzieningen voor jonge kinderen te verbeteren via meer ouderbetrokkenheid, in het bijzonder van ouders met een lage sociaaleconomische achtergrond. BOinK gaat ook in naam van de ouders onderhandelen met het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor een betere regelgeving en om kwaliteitseisen te laten opnemen in de Nederlandse wet over voor- en vroegschoolse educatie van jonge kinderen.

Verschillende andere instanties van ouderschapsprogramma's die gecombineerd worden met educatieprogramma's voor jonge kinderen worden ook beschreven in een [achtergrondpaper voor de meeting](#) over Tweegeneratieprogramma's door Dr. Wim de Mey en Michel Vandenbroeck.

4.4.2. Gezinsgerichte voorzieningen met actieve ouderbetrokkenheid

Twee verschillende modellen van interdisciplinaire gezinscentra in Zweden en de VS werden voorgesteld en besproken als instanties van gezinsgerichte voorzieningen met actieve ouderbetrokkenheid. Beide centra bouwden hun praktijken uit op basis van een grondige analyse van de sociale problemen en sociale sterkten van een specifieke buurt en context. Hierbij gingen ze uit van de vraag: wat zijn de noden van 'diverse' gezinnen en kinderen, en hoe kunnen we inspelen op hun noden om bij te dragen tot een betere gezondheid, een beter leerproces en een betere ontwikkeling van alle kinderen en tot het ondersteunen van ouders in hun ouderrol en in hun rol als leden van een maatschappij? De bespreking focuste op de verschillende onderlinge financieringsmodellen van de twee soorten gezinscentra en op de voor- en nadelen van beide systemen. In Zweden worden de centra volledig betaald door de nationale en lokale regering, terwijl het Mar Vista Centre in de VS volledig privaat gefinancierd is.

In Zweden beschikken de traditionele diensten voor kinderverpleegkundigen en kinderartsen die in een aparte ruimte advies geven aan gezinnen. Deze voorzieningen bereiken echter vooral middenklassemoeders die geboren zijn in Zweden. [Vibeke Bing, stichter van de Nationale](#)

Organisatie van Zweedse Gezinscentra, presenteerde het Zweedse model van het Gezinscentrum als een alternatief model dat uitgaat van een sterke link tussen het welzijn van de kinderen en de levensomstandigheden van hun ouder. Een Gezinscentrum integreert in één enkel gebouw de gezondheidszorg van moeder en kind, een open voorschoolse voorziening en andere sociale welzijnsactiviteiten. Door voorzieningen samen te brengen verhoogt de toegankelijkheid voor kinderen en ouders, in het bijzonder voor migrantenouders. Dit gezondheidsmodel, dat oorspronkelijk ontstond in de jaren zeventig als een bottom-up beweging, wordt nu officieel erkend als een belangrijk deel van het publieke gezondheidsbeleid voor kinderen. Gezinscentra zijn gratis en bereiken sociaaleconomisch diverse gezinnen. Via de open voorschoolse voorziening bieden deze centra een ontmoetingsplaats voor kinderen en ouders, wat positief is voor het sociale netwerk van de ouders, en wat stimulerend is voor sociaal leren en hen sociale steun biedt. In een evaluatiestudie beklemtoonden de ouders dat het belangrijk is om bekrachtigd te worden als een 'normale ouder met een normaal kind', wat een van succesfactoren van dit programma is.

Het Mar Vista family Centre, dat als organisatie lid is van het Los Angeles Preschool Advocacy Initiative (LAPAI), werd opgericht in 1977 als een voorschoolse gemeenschapsvoorziening die ouders als partners wil betrekken bij de educatie en sociale ontwikkeling van hun kinderen. Lucia Diaz, directeur van het Mar Vista Family Centre, presenteerde hun model voor 'ouderbetrokkenheid', dat steunt op de principes van persoonlijke verantwoordelijkheid en empowerment via educatie en leiderschapsvorming. Ouder- en gezinsbetrokkenheid worden beschouwd als successleutels voor het transformeren van een gemeenschap, voor het bestrijden van veel sociale problemen zoals drugs, huishoudelijk geweld, criminaliteit en vroegtijdige schooluitval. Momenteel levert het Mar Vista Family Center verschillende diensten zoals educatie en opvang voor jonge kinderen, voorbereiding op de universiteit, leiderschap van jongeren en ouders, gezondheid, welzijn en ontspanningsactiviteiten. Een evaluatiestudie liet zien hoe de langetermijnbetrokkenheid bij hele families bijdroeg tot de gezinswerking, dat ze het huishoudelijk geweld verminderde en de leersuccessen en aanwezigheidscijfers van jongeren aan hogere onderwijsinstellingen verbeterde. Meer dan 500 gemeenschapsleiders worden opgeleid in het afstudeerprogramma voor gemeenschapsleiderschap en belangenverdediging.

4.4.3. Ouderbetrokkenheid bij gezondheidszorg

Naast de focus op leerervaringen vanaf de eerste levensjaren werd er ook gesproken over het succesvol betrekken van ouders bij preventieve gezondheidsvoorzieningen die werken met moeders van jonge kinderen. Perrine Humblet van de Universiteit Libre de Bruxelles presenteerde de resultaten van een onderzoek over perinatale gezondheidsvoorzieningen voor kwetsbare gezinnen, die in België worden aangeboden door de Franstalige dienst voor kinderwelzijn ONE. Enkele van de sleutelthema's die werden aangeraakt in de presentatie focusten op de asymmetrische relatie tussen de begunstigen en de professionals die hen diensten verlenen, in het bijzonder als het gaat over thuisbezoeken, en over de manieren waarop ze kunnen worden aangepakt, zoals de nood aan een participatieve werkwijze en een

'co-educatief' engagement via open gesprekken en een sterke inspanning om te ontdekken waar de ouders zich echt zorgen om maken. Ze stelde ook dat er, hoewel er een perinataal systeem bestaat zoals in België, nog steeds een duidelijk gebrek is aan erkenning van de afstemming tussen pre- en postnatale diensten, en er ook een groot tekort is aan vorming, evaluatie en middelen.

Michelle Sarju had het over haar programma 'Open Arms Perinatal Services' in de staat Washington. Open Arms stuurt doula's, niet-medische bevallingscoaches, naar moeders met een laag inkomen om hen de steun te geven die ze nodig hebben om aan hun pasgeboren kinderen de best mogelijke start te geven. Het programma biedt een ouderschapscurriculum dat door stafmedewerkers van hetzelfde ras wordt gegeven in de taal van de vrouwen van de gemeenschappen die ze willen helpen. Net zoals bij het ONE wil Open Arms "de moeders niet vertellen wat ze moeten doen", maar moedigt de dienst de moeders aan om na te denken over wat een goede ouderschapspraktijk voor hen betekent en om hen de sterkte en het vertrouwen te geven die ze nodig hebben om te voldoen aan de sociaalemotionele en andere noden van hun kinderen.

Een sleutelpunt bij de bespreking van deze presentaties focuste op de nood aan meer netwerking en integratie tussen pre-, peri- en postnatale diensten en onderlinge samenwerking tussen agentschappen om ervoor te zorgen dat de tussenkomsten inzake gezondheid en leren voor zowel de kinderen als de gezinnen elkaar versterken, aangezien de resultaten nauw gelinkt zijn. Het debat over gerichte versus universele diensten werd hier weer opgerakeld. Wat zijn de uitdagingen om effectieve diensten op te schalen en te mainstreamen en om universele voorzieningen te diversifiëren zodat specifieke groepen niet moeten worden doorverwezen naar meer gerichte diensten. Daarnaast ging het ook over de nood om niet enkel te focussen op gestandaardiseerde resultaten via strenge evaluaties, maar om minstens evenveel belang te hechten aan rechtvaardigheid en toegankelijkheid.

4.4.4. Alfabetiseringsprogramma's voor gezinnen en andere gezinsgerichte diensten

Heide Spruck-Wrigley van Literacy Work International sprak over het 'Family Literacy model' in de VS, waarbij een enkel programma de vier basiscomponenten bundelt: de ontwikkeling van ouderlijke vaardigheden, de educatie van jonge kinderen, het samen leren van ouder en kinderen, en educatie voor ouders. Via onderzoek en observatie van meer dan 40 gezinsalfabetiseringsprogramma's in heel het land selecteerde men binnen de benadering voor gezinsalfabetisering veelbelovende praktijken die specifiek gericht zijn op kinderen met een migratieachtergrond. Onder meer: veeleer uitgaan van een optelsom dan van een aftrekbenadering bij de ontwikkeling van twee talen; bij jonge kinderen sterk focussen op het gebruik van woordenschat in een context; voor de ouders sterk focussen op mondelinge communicatievaardigheden; introduceren van relevante onderwerpen en ideeën voor volwassenen bij het werken rond taalontwikkeling; technologie integreren in lessen voor volwassenen; veeleer beklemtonen hoe kinderen leren en opgroeien dan in te gaan op specifieke culturele opvoedingsmethodes voor kinderen; ouders onderhandelingsstrategieën bijbrengen over educatie- en

andere systemen om op te komen voor hun kinderen. Het belangrijkste is dat de programma's van hoge kwaliteit moeten zijn om effectief te zijn, wat betekent dat men moet beschikken over goed opgeleide tweetalige en cultureel competente stafmedewerkers.

Flor Perez van Families in Schools gaf een uiteenzetting over hun specifiek model voor gezinsgeletterdheid: 'Families reading Together for Student Success'. Dit programma steunt op het idee dat de rol van de ouders zowel thuis als op school kan worden versterkt ten behoeve van de kinderen en ook van de scholen.

Beide presentaties beklemtoonden dat het niet alleen belangrijk is om de kloof tussen thuis en school te overbruggen door de gezinnen te betrekken bij de educatieve ervaring van de kinderen. Ze onderstreepten ook dat het belangrijk is dat de ouders een beslissende rol kunnen en moeten spelen om hun kinderen te helpen streven naar educatief succes, en dat ze vaardigheden en steun nodig hebben om deze rol te spelen. Via deze uiteenzettingen belandden de forumgesprekken bij de tweegerenatiesstrategie.

4.5. Veelbelovende praktijken in de tweegerenatiesstrategie

De uitdagingen die opdoken bij het opsommen van de obstakels voor effectieve maatregelen en praktijken rond gezinsbetrokkenheid leiden vanzelf naar de tweegerenatiesbenaderingen. De nood aan educatie en personeelsondersteuning voor ouders om hen de middelen, vorming en capaciteit te verschaffen om deel te nemen aan komma tussenvoegen was een terugkerend discussiethema. Aangezien het opleidingsniveau van de moeders de sterkste voorspeller blijft van het scholingssucces van de kinderen, groeit de belangstelling voor intergenerationele benaderingen, vanuit het inzicht dat dergelijke programma's de multigenerationele, multidimensionale uitdagingen kunnen aanpakken waarmee arme en migrantengezinnen geconfronteerd worden, zoals werd uiteengezet in de achtergrondpaper van dr. de Mey en Vandenbroek. Twee experts met bewezen programma's gaven voorbeelden van hoe dergelijke strategieën kunnen worden uitgetekend om zowel de resultaten voor het kind als voor het gezin te verbeteren door het aanpakken van enkele structurele uitdagingen waarmee migrantengezinnen met een laag inkomen kampen en die niet alleen van belang zijn voor de vroege leerervaringen van hun kinderen.

Cigdem Kagıtcıbası, professor aan de Koc Universiteit en oprichter van de Moeder-Kind Educatie Stichting, sprak over het Turkse Early Enrichment Project (TEEP), een programma dat focust op opleiding en dat de moeders thuis uitleg geeft over de cognitieve en socialemotionele ontwikkeling van hun kinderen, en hen betreft bij empowermentactiviteiten. Deze activiteiten werden gecombineerd met een educatieve dagopvang voor hun kinderen. Zo kon men de impact bestuderen van de combinatie van deze factoren waarvan men verwachtte dat ze een optimaal effect zouden hebben op de globale ontwikkeling van het kind. Uit een longitudinale studie bleek dat deze interventies een significante

impact hadden op de resultaten van het kind: niet alleen op de cognitieve ontwikkeling en de schoolprestaties, maar ook als volwassenen op de langetermijnresultaten zoals de latere participatie op de arbeidsmarkt, het bezit van een creditcard en een computer.

Het TEEP-programma biedt ook waardevolle informatie over de manier waarop rigoureuze evaluaties een voorbeeld kunnen zijn voor het ontwerpen van nieuwe programma's en beleidsmaatregelen. Het Moeder-Kind Educatieprogramma, dat nu beschikbaar is in 13 landen en meer dan 700.000 begunstigen (hoofdzakelijk migranten) bereikt, is immers gebaseerd op het succesvolle TEEP-model.

Jon Kerr, directeur Basiseducatie voor Volwassenen voor de Washington State Board for Community and Technical Colleges, gaf een presentatie over Washington's I-BEST-model. Dit is versneld trajectmodel dat voor instructeurs basisvaardigheden koppelt aan loopbaan- en technische instructeurs die in dezelfde klas staan, om de studenten de kans te geven 'college'- en personeelskwalificaties te verdienen, terwijl ze tegelijk kritische vaardigheden verwerven zoals Engelse taalvaardigheid (in het geval van studenten met een eindigen met gesloten haakje). De gegevens rond volwasseneducatie en -vorming in de VS vertellen ons dat de drempel voor meer economisch succes overeenstemt met het verwerven van minstens een jaar credits op 'college'-niveau plus een kwalificatie. De economische stabiliteit die kan voortvloeien uit effectieve vorming is zowel belangrijk voor de bekwaamheid van de ouders om effectief betrokken te zijn bij de educatie van hun jonge kinderen, als voor de resultaten van het kind in het algemeen. Bovendien zijn, zoals de VS-achtergrondpaper voor het forum illustreert, taalvaardigheid en basisgeletterdheid een onontbeerlijke eerste stap die veel ouders van jonge kinderen moeten zetten om te kunnen deelnemen aan bestaande initiatieven rond gezinsbetrokkenheid. Maar de programma's die dergelijke vaardigheden leveren zijn vaak niet beschikbaar of ontoegankelijk voor de gezinnen die er het meest nood aan hebben. De uiteenzetting ging er ook over dat ouders het gevoel moeten hebben dat ze de echte leiders in hun gezin zijn; een relatie die verstoord kan worden als de kinderen, zelfs op jonge leeftijd, meer bedreven zijn qua taalvaardigheid en in de omgang met educatiesystemen dan hun ouders.

Uit de bespreking die op deze presentaties volgde, bleek dat er betere manieren nodig zijn om de gegevens die een beeld geven van de resultaten van de volwassenen simultaan te koppelen aan die van hun kinderen. Andere punten beklemtoonden het ongelooflijk hoge terugverdieneffect van het TEEP-programma, een thuisprogramma dat gebruikmaakt van de diensten van paraprofessionals en dus niet duur is. Verscheidene deelnemers in deze en andere sessies stelden dat het noodzakelijk is om een duidelijk economisch pleidooi uit te werken met details over de nood aan effectieve en toegankelijke gezinsvoorzieningen voor gemarginaliseerde bevolkingsgroepen om de beleidsdebatten succesvol te kunnen sturen. Tegelijkertijd was men het erover eens dat de economische logica niet de enige basis mag zijn bij het verdedigen van het belang van deze voorzieningen.

4.6. Integratie, afstemming en hervorming van systemen

Het laatste panel van het forum was een interviewgesprek over de uitdagingen die inherent zijn aan het opnemen van diverse noden en nieuwe populaties in mainstreamsystemen en -strategieën om de types effectieve praktijken die werden voorgesteld op de meeting op te schalen en om de nodige hervormingsinspanningen om effectief te werken met diverse groepen ouders aan te moedigen. In het panel werd gedebatteerd door onder meer Ludwig Gartner, vicedirecteur van het Zwitserse federale sociale zekerheidsbestuur, Aisling Gillen, nationale manager beleidsontwikkeling bij het Office of the Director of Children and Family Services in Ierland, en Delia Pompa, senior vicepresident van de National Council of La Raza, een Latino lobbyorganisatie in de VS.

4.6.1. De nood aan geïntegreerde systemen

Aisling Gillen sprak over een nieuw geïntegreerd model dat gezondheids- en andere voorzieningen voor jonge kinderen samenbrengt onder een koepel en dat momenteel wordt uitgerold in Ierland. Er werd een nieuw Kind en Gezin Agentschap opgericht, met meer dan 106 centra voor gezinshulp. Zij delen allemaal eenzelfde gebouw met een Educational Attendance Board en hun Psychology Services, én met de mogelijkheid om ook een volksgezondheidsvoorziening te organiseren. Aangaande dit integratie-initiatief stelde ze dat het belangrijk is om een aparte minister voor Kinderen te hebben zoals het geval is in Ierland, en ze vertelde dat de minister een impact had gehad op de invoering van het huidige integratieplan omdat deze er persoonlijk achter stond.

De vele voordelen van het samenbrengen en later samenwerken van diverse professionals die bezig zijn met de holistische ontwikkeling van kinderen bleek tijdens een van de terreinbezoeken van het forum. In Lumiar kindergarten zag men leerkrachten samenwerken met maatschappelijk assistenten, artsen, mondhygiënisten en andere professionals om het globale welzijn, de lichamelijke en geestelijke gezondheid en het zelfvertrouwen van de kinderen te steunen. Op deze manier kunnen al de actoren de kinderen gemakkelijk bereiken zonder gezinnen met een laag inkomen en/of een migratieachtergrond te stigmatiseren. Dit was een directe implementering van het Nationaal Gezondheidsplan (2012-2016) van Portugal, dat het hele land dekt en steunt op de waarden rechtvaardigheid, ontwikkeling, kwaliteit en democratie. Dit beleid wordt vertaald op het gemeenschapsniveau, waar lokale partners kiezen voor die thema's die binnen hun gemeenschapscontext het meest dringend moeten worden aangepakt in hun scholen.

4.6.2. Opschalen, mainstreaming en verspreiden van bewezen ouderschapsbenaderingen

Wat betreft het opschalen van goede praktijken, sprak Aisling ook over de stappen die Ierland zet om lessen te trekken uit lokale sites en om bewezen praktijken in het hele land te mainstreamen. Ze vond het belangrijk om bewezen praktijken bekend te maken bij professionals om hen aan te moedigen om meer *evidence-based* denken te integreren in hun praktijk. Daarom kan iedereen sinds kort beschikken over een recente publicatie met als titel "50 key messages in supporting parents", die een beschrijving

geeft van een *evidence-based*-benadering van het ouderschap en die elk principe telkens ondersteunt met een voorbeeld. Toch is ook het idee dat men soms stappen moet zetten gewoon omdat “het juist is om dat te doen”, ook al steunt dat niet noodzakelijk op een bestaande bewezen praktijk, belangrijk om vooruitgang te boeken. In Ierland is momenteel slechts een klein percentage van het werk *evidence-based*, hoewel er een permanente, toenemende beweging is in deze richting.

4.6.3. De federale rol in een gedecentraliseerd systeem

Ludwig Gartner vertelde dat het moeilijk is om invloed uit te oefenen op beleidsverandering in een natie zoals Zwitserland. Het is immers een federale staat waar vrijwel alle verantwoordelijkheden inzake de educatie van jonge kinderen overgedragen zijn aan de kantons, met weinig of geen bevoegdheden op het federale niveau. Ondertussen blijft men toch debatteren over de rol die de federale regering kan spelen via bijvoorbeeld subsidies om specifieke maatregelen op het terrein te promoten, en ook via het uitrollen van een meer algemeen programma ter bestrijding van armoede bij jonge kinderen.

4.6.4. Empowerment van gezinnen als actoren van verandering

Delia Pompa gaf een overzicht van het beleidslandschap rond jonge kinderen in de VS, waar de federale regering eveneens enkel een impact kan hebben op het lokale niveau via federale financiering die dan wordt gebruikt voor de lokale implementatie, hoewel zelfs deze fondsen maar een beperkte impact kunnen hebben. Ze besprak ook de kracht van de belangenbehartiging van gezinnen en het aanmoedigen van burgerlijk engagement als kernstrategie bij de National Council of La Raza om verandering te realiseren via de gezinnen. Op deze manier kan aan de gezinnen een stem worden gegeven en hoeft hen niet te worden gezegd wat ze zouden moeten doen. Voor kwetsbare gezinnen die vaak geen Engels spreken en weinig middelen hebben, bestaat het gevaar dat ze ‘pionnen’ worden die zich verzetten tegen politieke machten en dat ze niet worden empowered om beslissingen te nemen over zichzelf en hun kinderen. Momenteel is er wat hoop dat er via een immigratiehervorming enkele voorzieningen voor de integratieondersteuning van migranten zullen worden opgericht. Hierdoor krijgen de gezinnen ruimte om betrokken te zijn bij de verbetering van de resultaten van hun kinderen via bijvoorbeeld toegang tot opportuniteiten om de taal te leren en tot informatie over een legaliseringsstrategie. Het terreinbezoek aan het National Immigrant Support Centre (CNAI), bijvoorbeeld, bewees dat het verschaffen van informatie aan de ouders iets oplevert omdat het hen de kans geeft echte beslissers en actoren van verandering te zijn.

De bespreking die volgde op het interviewpanel bleef focussen op een integratieoproep ongeacht de systemen, en in het bijzonder op de onderlinge samenwerking tussen de agentschappen zowel op het niveau van de overheid als de gemeenschappen. Verschillende terreinbezoeken, met inbegrip van het bezoek aan het CNAI en ook de uiteenzetting over het National Early Childhood Intervention System, bewezen de voordelen van effectieve samenwerking tussen departementen die normaal gezien onafhankelijk opereren. Het biedt professionals de kans om uit te gaan van een meer holistische kijk op

de uitdagingen waarmee jonge kinderen kampen en op de geïntegreerde strategieën waarmee ze best kunnen worden aangepakt. Er werd ook gesproken over de noodzaak om een transdisciplinaire benadering inzake basisvoorzieningen voor jonge kinderen uit te werken op EU-niveau. Daarbij ging het onder meer over het probleem dat 0- tot 3-jarigen momenteel onder de bevoegdheid vallen van Sociale Zaken/Welzijn terwijl 3- tot 6-jarigen ressorteren onder Onderwijs. Bijgevolg zijn de maatregelen en middelen vaak te veel gefocust op de populatie van 3- tot 6-jarigen, terwijl er meer investeringen nodig zijn voor de vroegere levensjaren, en er nood is aan duurzame, afgestemde maatregelen en praktijken.

4.7. Versterkte punten uit vorige meetings die doorheen het forum opduiken

Verschillende terugkerende thema's tijdens de besprekingen op deze TFIEY-meeting waren punten die ook opdoken tijdens vorige forummeetings, wat hun belang versterkt en de aandacht vestigt op enkele van de meest kritische beleids- en praktijkthema's inzake basisvoorzieningen voor jonge kinderen. Enkele voorbeelden:

- Het thema kwaliteit en relevantie, én de manieren waarop ze een effect hebben op de toegang: is het een kwestie van moeilijk te bereiken ouders of veeleer moeilijk te bereiken voorzieningen? Veel sprekers hadden het in hun uiteenzetting eerder over manieren om scholen en voorzieningen te verbeteren, dan over manieren om de ouders te betrekken. Dit vanuit de onderliggende veronderstelling dat ouders de voorzieningen niet zullen gebruiken of er op lange termijn niet betrokken bij blijven tenzij ze een hoge kwaliteit bieden. Voor het beleid gaat het duidelijk niet om een keuze tussen kwaliteit of toegang, maar precies om het nastreven van beide tegelijk. Werken rond toegankelijkheid en inspelen op de echte (en niet enkel de veronderstelde) noden van kwetsbare gezinnen is, een essentieel kwaliteitselement.
- Het belang om ouders in gezinnen te betrekken bij de besluitvorming en de programmaopbouw: luisteren naar de noden van ouders en gezinnen en deze informatie gebruiken als een startpunt voor effectieve programma's is essentieel voor het welslagen, veeleer dan te starten met een starre definitie van wat ouderbetrokkenheid zou moeten zijn.
- De wenselijkheid van voorzieningen die steunen op een sociale mix: de spanning tussen gerichte versus universele diensten is een debat dat gedurende het hele forum leeft. Veel sprekers en deelnemers legden de klemtoon op het belang van sociaal gemengde voorzieningen, en bleven hameren op de beleidsuitdaging om een manier te zoeken om zo'n evenwicht te realiseren.
- De nood om te zorgen voor aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid bij de regeringen: ook in deze meeting, werd duidelijk dat het gewoon vergunnen van effectieve praktijken van universele diensten niet volstaat, maar dat er financiële middelen en ondersteuning nodig zijn om deze maatregelen te begeleiden. Als deze middelen ontbreken kunnen deze voorzieningen tegengestelde effecten opleveren, en ontstaat er vaak een grote kloof tussen beleid en praktijk.

- Basisvoorzieningen voor jonge kinderen volstaan op zich niet om armoede te bestrijden: programma's voor de vroegste levensjaren, en in dit geval voor ouderbetrokkenheid, volstaan niet om deze problemen op te lossen. Goede voorzieningen voor ouders én kinderen moeten ingebed zijn in andere structurele steun- en armoedebestrijdingsmaatregelen met inbegrip van werkgelegenheid, sociale zekerheid, huisvesting en, bijvoorbeeld, geletterdheid en taalvaardigheid, inclusief de opleiding van het personeel.

Verscheidene spanningen doken herhaaldelijk op tijdens de forumgesprekken, en wezen naar enkele sleutelvragen en -uitdagingen die overbleven als sleutelthema's die de deelnemers ter overweging meenemen in hun eigen werk als professionals, beleidsmakers, en *grantmakers*.

4.8. Hoe zorgen voor echte 'vraaggestuurde' voorzieningen?

Misschien het belangrijkste onderwerp tijdens het hele forumgesprek was het vormen van ouders versus het vormen van professionals om een effectieve gezinsbetrokkenheid bij voorzieningen voor jonge kinderen te bereiken, en ook over hoe een evenwicht te vinden tussen deze twee elementen. Op het forum verdedigden velen de stelling dat luisteren naar de ouders cruciaal is om goede voorzieningen uit te bouwen, maar die uitdaging om manieren te vinden om echte 'vraaggestuurde' voorzieningen te creëren moet voortdurend opnieuw worden getoetst. Ondanks erg goede intenties blijkt het erg moeilijk om een echte wederzijdse relatie met de ouders aan te knopen, om te luisteren naar hun input en om samen diensten en voorzieningen beginnen op te bouwen die voor hen echt van betekenis. Voorzieningen aanbieden aan kwetsbare gezinnen en hopen dat ze erbij betrokken zullen zijn, is nog steeds iets anders dan hen te betrekken bij de voorzieningen op zich.

4.8.1. Hoe de weg vinden in het 'labyrint' van vraaggestuurde voorzieningen?

De tweede vraag, die voortvloeit uit de eerste, gaat over de specialisering die ontstaan is uit de beweging naar vraaggestuurde voorzieningen en over de manieren om de bestaande beschikbare voorzieningen beter te integreren en op elkaar af te stemmen. Bijvoorbeeld het inzicht dat Somalische moeders anders moeten worden behandeld en benaderd dan Spaanstalige vaders heeft geleid tot gespecialiseerde voorzieningen voor veel verschillende doelgroepen en met een enorm ruime kennis over hoe de professionals op het terrein moeten werken met deze specifieke groepen. Het gevolg is dat we nu specialisten nodig hebben om de begunstigden te helpen om hun weg te vinden in dit 'labyrint' van voorzieningen. Er is dus nood aan een nieuw tijdperk van integratie, netwerking, en omvattende systemen die gebouwd zijn op echte samenwerking. Discussies focusten bijvoorbeeld op de noodzaak om pre- en postnatale voorzieningen te integreren, en ook op de nood om effectieve genderdiversiteitstrategieën op te nemen als een deel van de voorzieningen inzake gezinsbetrokkenheid. Hierdoor kan men de vaders geïntegreerd bereiken plaats van hen apart te behandelen.

4.8.2. Wat betekent integratie, samenwerking en consolidatie voor basisverenigingen?

Tot slot is er ook nog de vraag wat zo'n integratie, samenwerking en consolidatie kan betekenen voor basisverenigingen die in de afgelopen decennia overal opdoken. Moeten die effectieve verenigingen opgeschaald worden om de impact te maximaliseren, of moeten hun kennis en hun goede praktijken opgenomen worden in mainstreamvoorzieningen? En hoe kunnen al deze afzonderlijke strategieën effectief nagestreefd worden?

4.8.3. Aandachtspunten voor komende meetings

Welke thema's zullen aan bod komen op de volgende bijeenkomsten?

1. Taal en meertaligheid, en strategieën over hoe om te gaan met het beleid en de veelvuldige controverse rond manieren waarop de moedertaal versus de meerderheidstalen bij vroegtijdig leren moet worden behandeld in verschillende combinaties (ofwel tweetalig of meertalig, in de context van superdiversiteit).

2. Evaluatie, een punt dat wordt besproken op de volgende TFIEY-meeting:

- a) Verscheidene deelnemers wezen op het gevaar om alleen te vertrouwen op gerandomiseerd onderzoek met controlegroepen als de ultieme evaluatienorm met een onevenredige focus op resultaten, in het bijzonder bij programma's voor de meest kwetsbare populaties.
- b) De mogelijke spanning tussen de flexibiliteit en de creativiteit bij kleinere programma's die werken met moeilijk te bereiken populaties, vergeleken met de standaardisering en rigiditeit die vaak gepaard gaan bij het opschalen van een programma.
- c) Dit leidde tot de vraag hoe maatregelen innovaties op een succesvolle manier kunnen promoten en genoeg ruimte laten voor effectieve praktijken, rekening houdend met de noden van erg uiteenlopende contexten en gemeenschappen.

4.9. Volgende meetings

De volgende bijeenkomsten van het TFIEY, zullen verschillende van de hierboven vermelde punten meer in detail onderzoeken. De geplande thema's zullen in het bijzonder focussen op gezinnen met een laag inkomen en een migratieachtergrond, en onder meer betrekking hebben op: evaluatie (Amsterdam, 30 juni tot 2 juli), meertaligheid en meervoudige identiteiten; de rol van nationale regeringen, *Beleidshefbomen, en effectieve decentralisatie; en Geïntegreerde systemen.*

Meer info over onze projecten,
evenementen en publicaties vindt u
op www.kbs-frb.be.

Een e-news houdt u op de hoogte.
Met vragen kunt u terecht op
info@kbs-frb.be of 02-500 45 55.

Koning Boudewijnstichting,
Brederodestraat 21, B-1000 Brussel
02-511 18 40,
fax 02-511 52 21

Giften op onze rekening
IBAN: BE10 0000 0000 0404
BIC: BPOTBEB1
zijn fiscaal aftrekbaar
vanaf 40 euro.

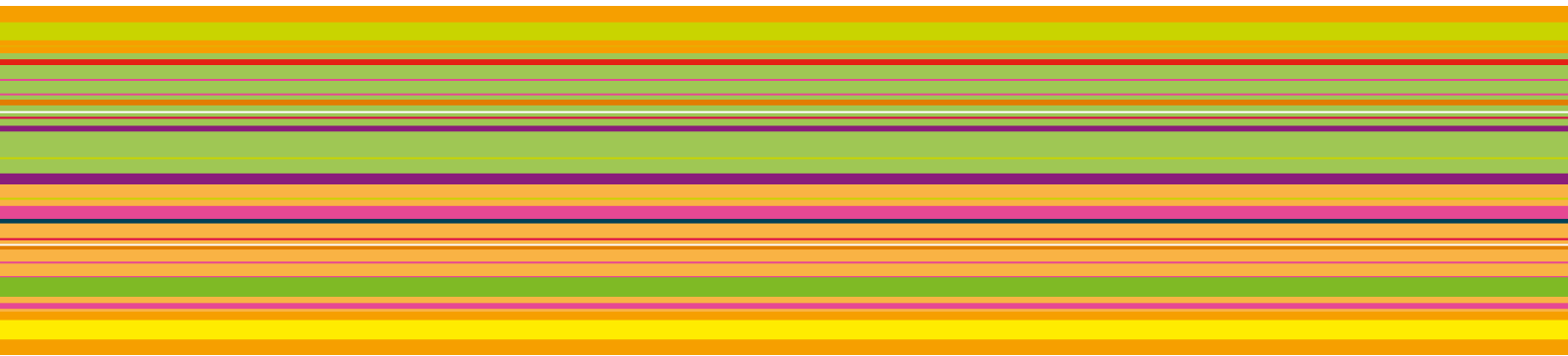
De Koning Boudewijnstichting is een onafhankelijke en pluralistische stichting die actief is in België en op Europees en internationaal niveau. We willen de maatschappij ten goede veranderen en investeren daarom in inspirerende projecten of individuen.

In 2013 steunden we 2.000 organisaties en individuen voor een totaalbedrag van 28 miljoen euro. 2.000 personen in onafhankelijke jury's, stuurgroepen en begeleidingscomités stelden vrijwillig hun expertise ter beschikking. De Stichting organiseert ook rondetafels over belangrijke maatschappelijke thema's, deelt onderzoeksresultaten via (gratis) publicaties, gaat partnerschappen aan en stimuleert filantropie 'via' en niet 'voor' de Koning Boudewijnstichting.

De Stichting werd opgericht in 1976, toen Koning Boudewijn 25 jaar koning was.

**Dank aan de Nationale Loterij en aan alle schenkers voor hun
gewaardeerde steun.**

Volg ons op:

Kleine kinderen, grote kansen

pub n° 3225